

dr hab. Ryszard Szarfenberg

POVERTY WATCH 2020

MONITORING UBÓSTWA FINANSOWEGO
I POLITYKI SPOŁECZNEJ PRZECIW
UBÓSTWU W POLSCE W 2019
I PIERWSZEJ POŁOWIE 2020 R.

SPIS TREŚCI

1. Streszczenie	5
2. Zamiast wprowadzenia: jak rozumiemy ubóstwo.....	12
3. Sytuacja na rynku pracy i w budżetach gospodarstw domowych.....	17
4. „Europa 2020” w Polsce – duże przekroczenie mało ambitnego celu.....	20
5. Ubóstwo oraz deprivacja materialna i społeczna ogółem, czyli stała poprawa przy dużym zagrożeniu wykluczeniem.....	27
Ubóstwo dzieci, seniorów i osób z niepełnosprawnością.....	30
Ubóstwo w województwach	34
Ubóstwo pracowników.....	36
6. Doświadczanie wielowymiarowego ubóstwa.....	38
7. Wpływ epidemii COVID-19 na dochody i ubóstwo.....	43
Organizacje EAPN Polska odpowiadają na epidemię COVID-19.....	46
8. Polityka przeciwdziałania ubóstwu dochodowemu i jej problemy w 2019 r. i w pierwszej połowie 2020 r. Polityka przeciwdziałania ubóstwu dochodowemu i jej problemy w 2019 r. i w pierwszej połowie 2020 r.....	48
9. Polityka przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu w okresie 2021- 2027.....	55
O EAPN Polska	61

EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

1. SUKCESY W PRZEKRACZANIU MAŁO AMBITNEGO CELU

- ◀ W 2011 r. w ramach realizacji Strategii UE „Europa 2020” polski rząd przyjął, że do 2020 r. 1,5 miliona Polaków uwolni się od ubóstwa i wykluczenia społecznego. W całej UE miało być to 20 mln osób. Jako EAPN Polska wielokrotnie zwracaliśmy uwagę, że przyjęty przez Polskę cel jest nieadekwatny jeszcze przed realizacją strategii wskaźnik zmniejszył się o ponad milion (rokiem bazowym był rok 2008).
- ◀ Do 2019 r. z ubóstwa wyszło nie 1,5 mln, ale łącznie aż 4,8 mln Polaków, co stanowiło już jedną czwartą celu unijnego. Odpowiada za to głównie spadek wskaźnika opartego na deklaracjach polskich rodzin, który dotyczy możliwości zaspokojenia dziewięciu potrzeb. Zasięg tak mierzonej pogłębionej deprivacji materialnej zmniejszył się systematycznie od 2013 r. – z 13,5 proc. w 2012 r. do 3,6 proc. w 2019 roku.
- ◀ Oczekujemy, że nowy Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu uwzględni takie cele i działania, które umożliwią wyjście z ubóstwa kolejnym 4,8 mln Polaków w kolejnej dekadzie.
- ◀ Proponujemy cele dla Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu oparte na podejściu Celów Zrównoważonego Rozwoju, czyli zmniejszenie ubóstwa i wykluczenia społecznego o co najmniej połowę.

2. UBÓSTWO SKRAJNE I RELATYWNE W 2019 R. ZNÓW SPADA, ALE NADAL PONAD 15 MLN POLAKÓW JEST WYKLUCZONYCH SPOŁECZNIE

- ◀ W 2019 r. powrócił pozytywny trend w zakresie spadku zasięgu ubóstwa skrajnego i relatywnego, po wzrostach w 2018 roku. Wskaźniki obu rodzajów ubóstwa spadły – ubóstwo skrajne z 5,4 proc. do 4,2 proc., ubóstwo relatywne z 10,9 proc. do 9 proc.
- ◀ Spadkowi ubóstwa towarzyszyły: wzrost realnego przeciętnego wynagrodzenia (o 4,8 proc.), realnej płacy minimalnej (o 5 proc.), mniejszego niż w 2018 r. bezrobocia (3,6-3,0 proc.) oraz rozszerzenia świadczenia wychowawczego na wszystkie dzieci. Korzyści najuboższych 20 proc. społeczeństwa z tych pozytywnych trendów były widoczne w dynamice realnych dochodów i wydatków, które wzrosły po spadku w 2018 r. (w przypadku wzrostu dochodów z 1,5 proc. do 3,4 proc., a wzrost wydatków realnych był nawet większy niż w 2017 r.).
- ◀ Liczba Polaków żyjących w skrajnym ubóstwie zmniejszyła się około 461 tys. – z 2,1 mln w 2018 do 1,6 mln w 2019 roku.
- ◀ Liczba dzieci w skrajnym ubóstwie zmniejszyła się o około 105 tys. – z 417 tys. w 2018 r. do 313 tys. w 2019. Zmniejszył się też zasięg ubóstwa relatywnego dzieci o 133 tys. Pierwszy raz liczba dzieci w takiej sytuacji była niższa niż 1 milion (994 tys.).
- ◀ Liczba skrajnie ubogich seniorów zmniejszyła o około 12 tys. (do 264 tys.), ale wzrosła w przypadku ubóstwa relatywnego o 46 tys. (do 820 tys.).

◀ Mimo spadku o 1,8 punktu procentowego zasięg wykluczenia społecznego w Polsce (nazywanego przez GUS sferą niedostatku) był nadal ogromny i dotyczył aż 39,4 proc. Polaków. Oznacza to, że wydatki aż 15,1 mln osób w polskich rodzinach były poniżej minimum socjalnego.

◀ W przekroju wojewódzkim w okresie od 2014 r. widać relatywne pogorszenie sytuacji w województwach małopolskim i mazowieckim bez Warszawy. Znaczna poprawa pod względem zasięgu obu rodzajów ubóstwa nastąpiła w województwach warmińsko-mazurskim, opolskim, kujawsko-pomorskim i pomorskim.

3. EPIDEMIA COVID-19 ZWIĘKSZY UBÓSTWO

◀ Zmniejszenie wynagrodzeń, wzrost bezrobocia i bierności zawodowej w drugim kwartale 2020 r. wpłynął na wzrost ubóstwa dochodowego w tym okresie. Będzie ono jednak hamowane w rodzinach z dziećmi przez świadczenia na dzieci (świadczenie wychowawcze, zasiłki rodzinne) oraz niezależnie od dzieci przez tymczasowe świadczenie postojowe i dodatek solidarnościowy, a także zwiększone zasiłki dla bezrobotnych.

◀ W miesiącach maj-lipiec widać pogorszenie samooceny warunków materialnych poprzez spadek ocen bardzo dobrych, a nie wzrostu ocen złych (badanie CBOS z lipca 2020 r.). Jeżeli sytuacja na rynku pracy będzie się poprawiała w III i IV kwartale, to wzrost ubóstwa w całym roku będzie mniejszy niż to przewidywano.

4. ŚWIADCZENIA SPOŁECZNE NOWE I STARE, ALE WCIAŻ NIEWALORYZOWANE

◀ Wpływ epidemii na sytuację Polaków łagodziły wprowadzone wcześniej świadczenia na dzieci (świadczenie wychowawcze), dodatkowo upowszechnione na wszystkie jedyne i pierwsze dzieci w 2019 r., jak również tymczasowe świadczenie postojowe dla osób na umowach cywilnoprawnych i samozatrudnionych (2080 zł) oraz dodatek solidarnościowy dla osób zwalnianych z pracy (1400 zł).

◀ Po epidemii na stałe zostanie wyższy zasiłek dla osób bezrobotnych. Wzrost zasiłku nastąpił dopiero od września 2020 r. (do 1200 zł brutto). Po podwyżce nadal jest to mniej niż 50 proc. płacy minimalnej, wymagane standardami międzynarodowymi. We wrześniu br. prawo do zasiłku dla bezrobotnych miał tylko niewielki odsetek zarejestrowanych w urzędach pracy. Zapomniano niestety o podwyżce zasiłku okresowego w pomocy społecznej, który również jest dla bezrobotnych tyle, że bez prawa do zasiłku z urzędu pracy. Dla jednoosobowego gospodarstwa domowego jest to minimum 350 zł a maksimum 418 zł miesięcznie.

◀ Od 2016 r. świadczenie wychowawcze nie było waloryzowane, a więc w kolejnych latach można było za nie mniej kupić z powodu inflacji (od 2016 ceny żywności wzrosły o około 6-7 proc., wartość realna 500 zł w 2020 r. wynosi około 474 zł). Wpłata tego świadczenia na wszystkie dzieci nie poprawia sytuacji rodzin, które już wcześniej spełniały kryteria dochodowe, czyli ubogich.

◀ Mimo zaplanowanej na 2017 r. podwyżki nie podniesiono zasiłków rodzinnych ani kryteriów dochodowych, które do nich uprawniają. Nie zrobiono tego również w roku weryfikacji, czyli w 2018 r. Dlatego one także traciły na wartości (dla młodszych dzieci 95 zł z 2015 r. warte jest obecnie około 73 zł), a część ubogich rodzin traciła je częściowo lub w całości w związku z przekraczaniem kryteriów dochodowych. Jako EAPN Polska uważamy, że jest to ciche cięcie tych świadczeń.

5. WSPARCIE DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI – NOWE ŚWIADCZENIE, KTÓRE WYKLUCZA Z POMOCY NIEPIENIĘŻNEJ

- ◀ W 2019 r. obowiązywały już podwyżki zasiłku pielęgnacyjnego (od 1 listopada 2019 r. 215,84 zł). Dla osób korzystających z pomocy społecznej to jednak oznacza zmniejszenie innych świadczeń, gdyż zasiłek pielęgnacyjny wlicza się do dochodu gospodarstwa domowego.
- ◀ Wprowadzono też nowe świadczenie dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji – świadczenie uzupełniające (od października 2019 r.). Nie jest ono wliczane do dochodu przy zasiłkach z pomocy społecznej, co jest postępem, ale wlicza się je do dochodu przy wyznaczaniu odpłatności za świadczenia niepieniężne np. usługi opiekuńcze, schroniska dla bezdomnych, pomoc żywnościową. Skutkuje to wyższym obciążeniem opłatami za usługi bądź odcięciem od pomocy, co niweczy korzyści czy w ogóle skutki udzielonej pomocy w postaci nowego świadczenia.

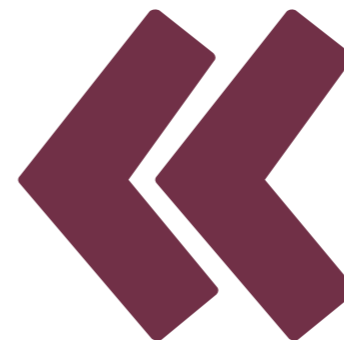
6. POTRZEBUJEMY STRATEGII ROZWOJU USŁUG SPOŁECZNYCH PRZECIWI UBÓSTWU

- ◀ Polityka przeciwdziałania ubóstwu powinna uwzględniać nie tylko płacę minimalną i świadczenia pieniężne – odpowiednio wysokie, regularnie waloryzowane i skoordynowane. Wsparcie finansowe powinno być połączone z dostępnymi, dobrej jakości usługami dla osób w wieku produkcyjnym, np. wsparcie w nabywaniu i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, pomoc w szukaniu i utrzymaniu zatrudnienia, zapewnianie opieki nad dziećmi i zależnymi osobami dorosłymi, dostęp do mieszkalnictwa społecznego, do transportu publicznego. Usługi te umożliwiają osobom zdolnym do pracy z ubogich rodzin na uzyskanie lub zwiększenie dochodów z pracy.
- ◀ Usługi wczesnej opieki i edukacji zwiększają też szanse dzieci z rodzin o niskich dochodach na to, że będą sobie lepiej radziły w szkole i w dorosłym życiu. Należy więc patrzeć na dobrej jakości żłobki i przedszkola nie tylko z perspektywy aktywizacji zawodowej kobiet, ale też perspektywy wolności od ubóstwa w przyszłości. Upowszechnienie tych usług i objęcie nimi w szczególności rodzin uboższych jest więc kluczowe.
- ◀ Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2021-2027 powinien uwzględnić problemy koordynacji między różnymi świadczeniami oraz między nimi i usługami społecznymi, jak również postawić na inwestycje w usługi społeczne.

**ZAMIAST WPROWADZENIA:
JAK ROZUMIEMY UBÓSTWO**

EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

Ubóstwo wtedy jest dobrze rozumiane, gdy wychodzi się poza jego ekonomiczne przejawy w postaci niedostatecznego dochodu, niezaspokojonych potrzeb czy złych warunków życia¹. Do pełnego zrozumienia wymagane jest uwzględnienie jego pozaekonomicznych skutków w postaci negatywnego wpływu na poziomie jednostek, rodzin i małych społeczności, jak i całych społeczeństw.

Na poziomie bliskim jednostce i rodzinie ubóstwo wpływa negatywnie na:

- ◀ zdrowie fizyczne i psychiczne,
- ◀ zawieranie małżeństw i relacje w małżeństwach,
- ◀ zachowania rodziców w stosunku do dzieci,
- ◀ funkcjonowanie dzieci i ich przyszłe osiągnięcia edukacyjne i zawodowe oraz życie rodzinne,
- ◀ aktywność społeczną poza rodziną, a także na postrzeganie i traktowanie przez lokalną społeczność, pracodawców i przez instytucje lokalne (negatywne stereotypy, dyskryminujące zachowania).

Z kolei na poziomie całych społeczeństw może mieć ono negatywne skutki gospodarcze i polityczne. Poprzez swój negatywny wpływ na poziomie mikro, ubóstwo sprawia, że gospodarka rozwija się słabiej – osoby z problemami zdrowotnymi, rodzinnymi i społecznymi spowodowanymi ubóstwem oraz ich dzieci mają przerywane kariery zawodowe, są mniej wydajnymi pracownikami. Z tych samych powodów mogą one nie chodzić na wybory albo głosować na partie obiecujące fałszywe rozwiązania ich problemów, co negatywnie wpływa na kondycję demokracji i na politykę.

Do pełnego rozumienia ubóstwa potrzebne jest również uwzględnienie jego przyczyn. One również są różnorodne i występują na poziomie bliższym jednostce i rodzinie oraz całych społeczeństw. Fakty takie jak starość, niepełnosprawność, choroba, śmierć w rodzinie, urodzenie dziecka, rozwód, konflikt z prawem, wychowanie się w rodzinie bez znajomości, z małymi zasobami materialnymi i kulturowymi, ale też dyskryminacja w edukacji, zatrudnieniu, niemożność znalezienia pracy, grożą zmniejszeniem dochodów z pracy lub ich brakiem. Część tych zagrożeń jest związana ze zwykłym cyklem życia jednostki i rodziny, część jest od nich niezależna. Na poziomie całych społeczności i społeczeństw występują przyczyny takie jak katastrofy naturalne, epidemie, kryzysy gospodarcze, zamieszki i wojny. Poza tym, że powodują one niepełnosprawność, choroby, śmierć, niemożność znalezienia pracy, to również bezpośrednio niszczą zasoby materialne jednostek, rodzin i całych społeczności.

EAPN proponuje takie rozumienie ubóstwa, w którym polityka gospodarcza, społeczna i środowiskowa UE, państw członkowskich i samorządów mogą i powinny przyczyniać się bezpośrednio i pośrednio do zapobiegania ubóstwu, a gdy już do niego dojdzie – do wspomagania jednostek, rodzin i całych społeczności w uwalnianiu się od niego.

W raporcie wykorzystujemy unijne wskaźniki statystyczne – zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym – które składa się z trzech cząstkowych wskaźników:

1. ubóstwa relatywnego (dochody niższe niż 60 proc. mediany),
2. pogłębionej deprivacji materialnej (deklaracje niemożności zaspokojenia co najmniej czterech z dziewięciu potrzeb) oraz
3. niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym (praca w niewielkim wymiarze czasu).

Ujęcie łączne wszystkich trzech wskaźników daje możliwość analizy ich kombinacji w poszczególnych rodzinach, np. dotknięte tylko jednym problemem, dotknięte dwoma czy trzema jednocześnie. Pomocniczo uwzględniamy też deprivację materialną i społeczną, czyli nową wersję wskaźnika deprivacji.

W raporcie wykorzystana została również polska metodologia, w której wyróżnia się ubóstwo skrajne i relatywne (wydatki niższe niż minimum egzystencji i 50 proc. średnich wydatków) oraz sferę wykluczenia społecznego czyli tzw. niedostatku (wydatki niższe niż minimum socjalne). Pominiemy natomiast analizy wielowymiarowego ubóstwa GUS (badania spójności społecznej), gdyż wyniki tych badań prezentowane są co kilka lat (2011, 2015 i 2018) i nie były przeprowadzane w 2019 roku.

Koncentrujemy się na tym, co wydarzyło się w 2019 r. na tle kilku ostatnich lat. Jest to spowodowane dostępnością danych o ubóstwie. Ze względu na pandemię COVID-19 i jej negatywny wpływ na życie, zatrudnienie i dochody, omówimy również sytuację z pierwszej połowy roku 2020 na podstawie kilku sondaży.

Duża część raportu dotyczy polityki przeciwdziałania ubóstwu z perspektywy instrumentów wpływania na dochody oraz praw społecznych (Europejski Filar Praw Społecznych).

1. Stanowisko EAPN w sprawie rozumienia ubóstwa zostało niedawno przedstawione w publikacji „Czym jest ubóstwo i jak z nim walczyć?” K. Duffy, Czym jest ubóstwo i jak z nim walczyć? Informator EAPN, 2020.
<http://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2020/05/eapn-informator-ubostwo-pl.pdf>

EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

**SYTUACJA NA RYNKU PRACY
I W BUDŻETACH GOSPODARSTW
DOMOWYCH**

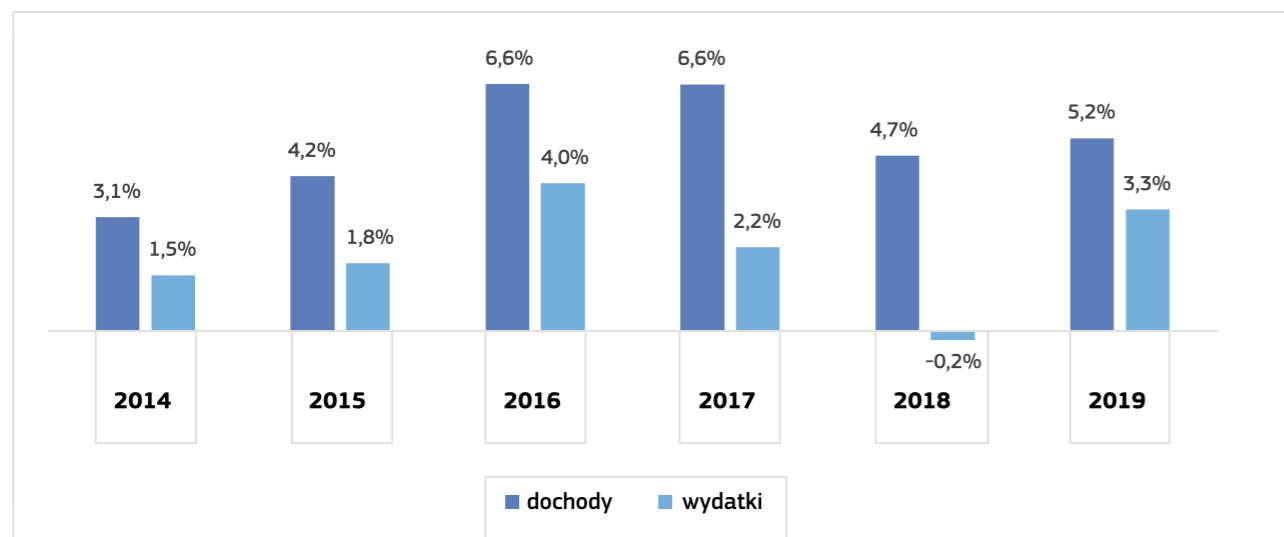

Ostatnie lata to na polskim rynku pracy rekordowo niskie bezrobocie, które wynosiło według badań GUS 4-5 proc. w 2017 r., w 2018 r. w trzech kwartałach już poniżej 4 proc. (3,7-3,8 proc.), a w 2019 r. było znowu nieco niższe (3,6-3,0 proc.). W pierwszych dwóch kwartałach 2020 r. bezrobocie mierzone tą metodą nadal było niskie (3,1 proc.), wzrosło natomiast bezrobocie rejestrowane z 5,4-5,2 proc. w maju, czerwcu i lipcu 2019 r. do 6,0-6,1 proc. w tych samych miesiącach 2020 r. W II kwartale 2020 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wzrosła o 13 proc. (o 117 tys.) do ponad 1 miliona. W tym samym okresie wzrosła też liczba osób biernych zawodowo o 1 proc. (o 137 tys.).

W 2019 r. realne (po uwzględnieniu inflacji) przeciętne wynagrodzenie wzrosło o 4,8 proc., a więc nieco mniej niż w 2018 r. (5,4 proc.). W II kwartale 2020 r. przeciętne wynagrodzenie zmniejszyło się nominalnie o 6 proc.

Średnie realne dochody rodzin na osobę wzrosły w 2019 r. o ponad 5 proc., nieco mniej wzrosły przeciętne miesięczne wydatki na osobę – realnie o ponad 3 proc. Dynamika dochodów była nieco wyższa niż w 2018 r. i zdecydowanie wyższa w przypadku wydatków.

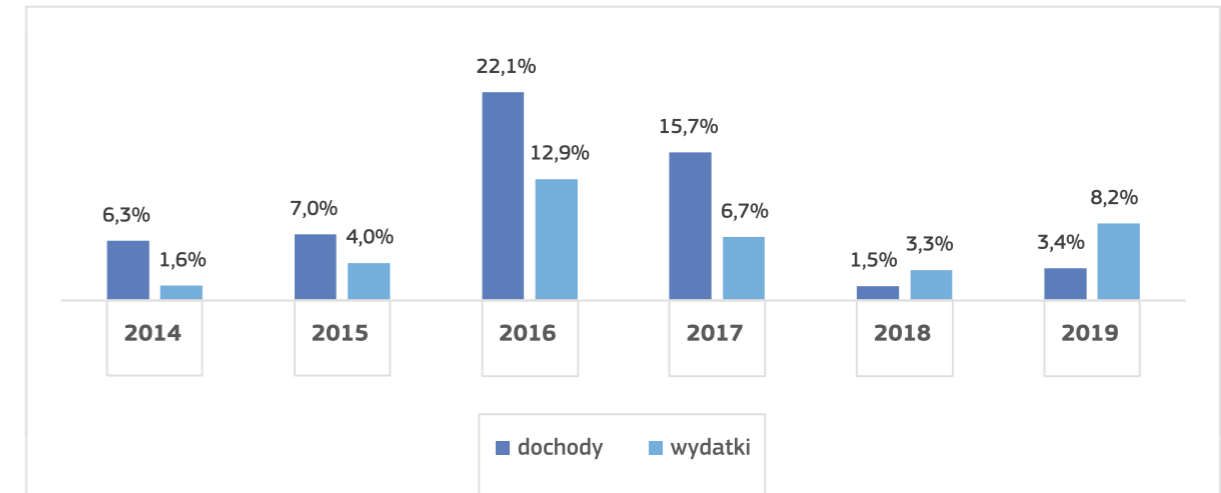
Wykres 1. Dynamika realnych przeciętnych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwie domowym rok do roku (2014-2019)

Źródło: opracowanie własne

Dynamika realnych dochodów i wydatków wśród najuboższych 20 proc. gospodarstw domowych kształtowała się nieco inaczej. Dochody realne wzrosły mniej, a wydatki bardziej w porównaniu z danymi dla wszystkich gospodarstw. Drugi rok z rzędu wydatki rosły szybciej niż dochody, różnica ta zwiększyła się jeszcze w stosunku do 2018 roku.

Wykres 2. Dynamika realnych przeciętnych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwach domowych najbiedniejszych 20 proc. rok do roku (2014-2019)

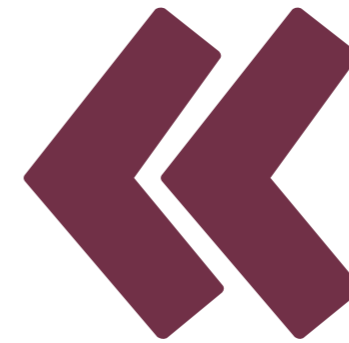

Źródło: opracowanie własne

Ogółem w 2019 roku ponownie zwiększyła się różnica między średnimi dochodami gospodarstw domowych i średnimi wydatkami: średnie dochody były już wyższe o 45 proc. od średnich wydatków (dla porównania w 2014 r. było to 24 proc.). **Sytuacja wśród najbiedniejszych 20 proc. jest jednak wciąż taka, że ich dochody są niższe niż wydatki, choć ich dynamika realna poprawiła się w 2019 roku.**

Sytuacja pod względem realnych dochodów poprawiała się od 2014 r., ze stabilizacją w 2017, widocznym pogorszeniem w 2018 i poprawą w 2019 roku. Dynamika realnych dochodów i wydatków 20 proc. najbiedniejszych rodzin była najwyższa w 2016 roku. Ta w 2019 r. jej nie dorównała, szczególnie pod względem dochodów, ale dynamika wydatków była wyższa niż w 2017 r. Drugi kwartał 2020 r. przyniósł pogorszenie sytuacji na rynku pracy i w wynagrodzeniach, co wpłynęło negatywnie na budżety wielu polskich rodzin.

„EUROPA 2020” W POLSCE
– DUŻE PRZEKROCZENIE MAŁO
AMBITNEGO CELU

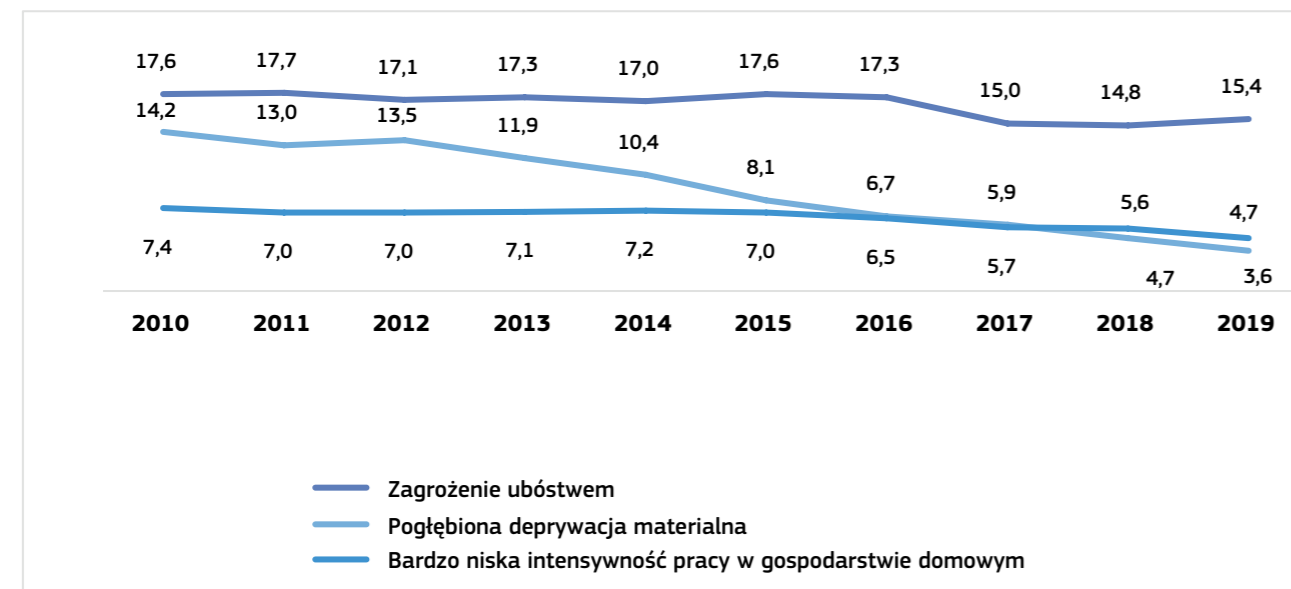
EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

W mijającej dekadzie państwa członkowskie UE realizowały Strategię „Europa 2020”, przyjętą na lata 2010-2020. Postawiono w niej kilka celów gospodarczych i społecznych, w tym zmniejszenie liczby osób żyjących w ubóstwie i wykluczeniu społecznym o 20 mln (z 116,6 mln w roku bazowym 2008). Polska miała zrealizować w ramach tego zadania 1,5 mln, co stanowiło 8 proc. i odpowiadało udziałowi ludności Polski w całej populacji UE.

Nie było to ambitne zadanie, gdyż w roku przyjętym jako bazowy dla rozliczenia realizacji zadania liczba osób w ubóstwie lub wykluczeniu społecznym wynosiła w Polsce 11,5 mln (2008). EAPN Polska domagała się od rządu, aby zrewidował cel w 2014 r., gdy było już wiadomo, że w 2013 r. wskaźnik pokazywał wartość wyższą niż cel zmniejszenia zakładany na 10 lat. Ówczesny rząd i kolejne nie zmieniły celu na bardziej ambitny i pozostał on na ustalonym pierwotnie poziomie. W 2019 r. wskaźnik jego osiągnięcia w Polsce wyniósł 4,8 mln – ponad trzy razy więcej niż zaplanowano i prawie jedną czwartą tego, co miała osiągnąć cała UE. Mimo tego nadal 6,7 miliona Polaków żyło w takiej sytuacji (18,2 proc.).

Na główny wskaźnik UE składają się trzy wskaźniki cząstkowe: zasięg zagrożenia ubóstwem (odsetek osób w gospodarstwach poniżej 60 proc. mediany dochodów), zasięg pogłębionej deprivacji materialnej (odsetek osób w gospodarstwach nie mogących zaspokoić co najmniej 4 z 9 potrzeb), zasięg bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym (odsetek osób w gospodarstwach, w których dorośli pracowali mniej niż 20 proc. roku). Do wskaźnika łącznego UE wlicza się wszystkie osoby, które spełniają którekolwiek z kryteriów wskaźników cząstkowych. Na wykresie 3. przedstawiono zasięgi wszystkich trzech zjawisk w latach 2010-2019.

Wykres 3. Ryzyko ubóstwa, pogłębiona deprivacja materialna oraz bardzo niska intensywność pracy w gospodarstwie domowym (w proc.)

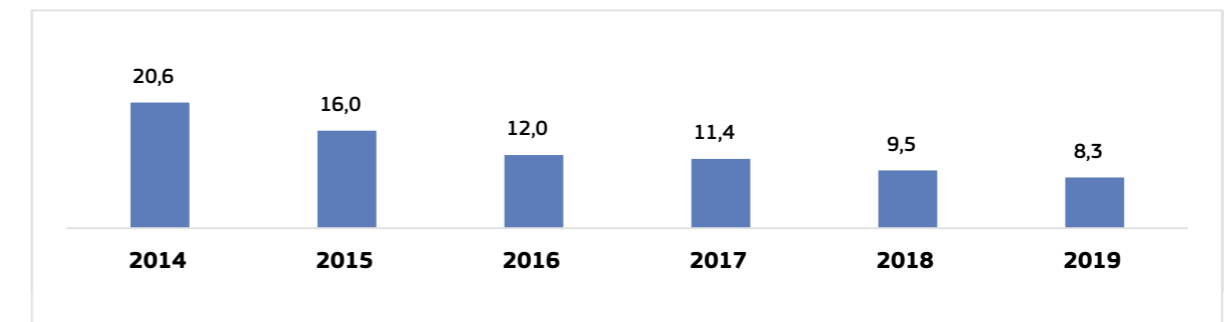

Źródło: opracowanie własne

Za duże przekroczenie mało ambitnego celu odpowiada przede wszystkim szybkie zmniejszenie się zasięgu pogłębionej deprivacji materialnej od 2013 roku. Zagrożenie ubóstwem i bardzo niska intensywność pracy zmniejszały się w dużo mniejszym stopniu i wyraźniej dopiero od

2017 roku. Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej był krytykowany głównie ze względu na wybór potrzeb do badania. Z tego między innymi powodu zaproponowano jego modyfikację i nowy wskaźnik deprivacji materialnej i społecznej, o którym więcej w kolejnym punkcie. Tu można tylko wskazać, że ten wskaźnik również bardzo dynamicznie się zmniejszał od roku, w którym zaczęto go mierzyć.

Wykres 4. Zasięg deprivacji materialnej i społecznej 2014-2019 (w proc.)

Źródło: opracowanie własne

W 2014 r. aż jedna piąta polskiego społeczeństwa doświadczała deprivacji materialnej i społecznej. Pięć lat później było to już nieco ponad 8 proc. Dynamika spadku jest więc podobna do tej dla pogłębionej deprivacji materialnej, ale poziom wyjściowy był wyższy. W 2019 r. nadal w takiej sytuacji było ponad 3,2 miliona Polaków.

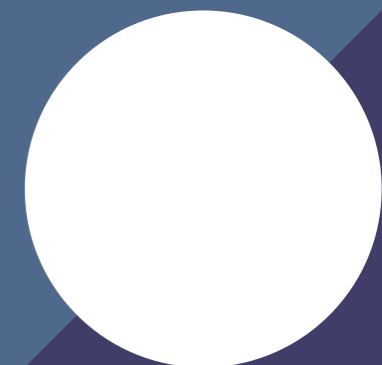
Nie wszystkie osoby zagrożone ubóstwem doświadczają pogłębionej deprivacji czy bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym. Jednoczesne spełnianie wszystkich trzech kryteriów oznacza wielowymiarowo trudną sytuację. **Tylko niewielki odsetek Polaków doświadczał jednocześnie tych trzech problemów: od 2010 r. odnotowujemy spadek z 1,7 proc. do 0,6 proc. w 2019 roku. W liczbach bezwzględnych są to jednak nadal setki tysięcy osób – w 2019 r. 224 tysięcy.**

Proponujemy, aby nowy Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu w ramach realizacji w Polsce Europejskiego Filaru Praw Socjalnych miał bardziej ambitne podejście niż to było w przypadku Strategii „Europa 2020”. **Podpisane przez rząd polski Cele Zrównoważonego Rozwoju wskazują jasno, że ubóstwo we wszelkich postaciach powinno zmniejszyć się o co najmniej połowę do 2030 r.** Proponujemy więc listę wskaźników z wartością bazową 2019 i docelową 2030. Należy przyjąć, że wskaźniki ze Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju zostaną zaktualizowane do wartości bazowej 2019 oraz zasady ograniczenia ubóstwa o połowę.

- ◀ Cel Strategii „Europa 2020” – zagrożenie ubóstwem lub wykluczenie społeczne: z 6,7 miliona do 3,4 miliona
- ◀ Ubóstwo skrajne: z 4,2 do 2,1 proc.
 - Ubóstwo skrajne dzieci: z 4,5 do poniżej 1 proc.
 - Bezdomność dzieci: 0,7– do 0 proc.

- ◀ **Ubóstwo relatywne w zakresie dochodów (EU-SILC): 13,3 – 6,8 proc.**
- ◀ **Sfera wykluczenia społecznego: z 39,4 do 19,7 proc.**
- ◀ **Deprywacja materialna i społeczna: z 8,3 do 4,2 proc.**
- ◀ **Ubóstwo energetyczne: z 9,6 (2017, wymaga aktualizacji) do 4,8 proc.**

Wszystkie wymienione wskaźniki powinny być monitorowane według podziału na wiek, płeć i niepełnosprawność. Realizacja Europejskiego Filaru Praw Socjalnych wymaga też pomiaru postępu poprzez wskaźniki deprywacji mieszkaniowej oraz ubóstwa pracowników. Należy do tego również dodać wskaźniki bezdomności.

EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

**UBÓSTWO ORAZ DEPRYWACJA
MATERIALNA I SPOŁECZNA
OGÓŁEM, CZYLI STAŁA POPRAWA
PRZY DUŻYM ZAGROŻENIU
WYKLUCZENIEM**

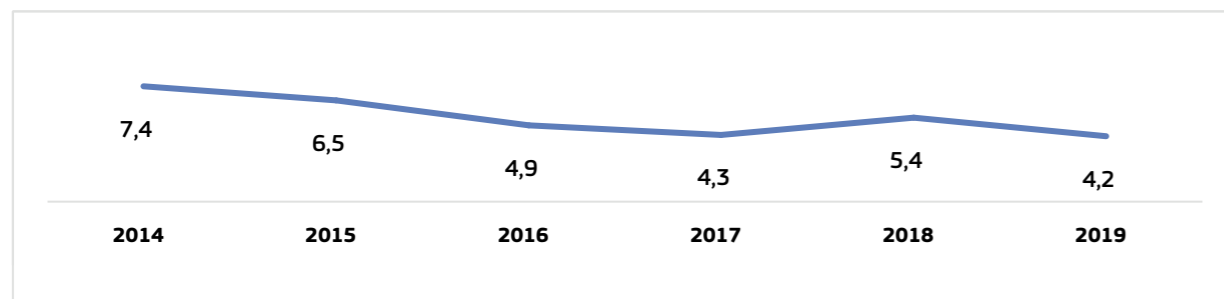

GUS przedstawia informacje o ubóstwie tylko w ujęciu rocznym i pod względem wydatków na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych. Gdy wydatki w przeliczeniu na osobę² są niższe niż minimum egzystencji (614 zł na osobę, która utrzymuje się sama w 2019 r.) mamy do czynienia z ubóstwem skrajnym, a gdy są niższe niż 50 proc. średnich wydatków (858 zł na osobę samotną w 2019 r.) jest to ubóstwo relatywne.

Od kilku lat GUS ponownie publikuje dane o skali wykluczenia społecznego w Polsce, który nazywa sferą niedostatku, gdzie granicą jest minimum socjalne. Obejmuje ono potrzeby przeżycia biologicznego organizmu, ale też towary i usługi niezbędne do wykonywania pracy, kształcenia, utrzymywania więzi rodzinnych i towarzyskich a także skromnego uczestnictwa w kulturze i rekreacji. Jako EAPN Polska uważamy, że te „społeczne potrzeby” nie świadczą o dostatnim, ale zwyczajnym życiu. Stąd stosowana przez GUS nazwa „sfera niedostatku” nie oddaje realnego skutku życia poniżej granicy minimum socjalnego, czyli wykluczenia społecznego. W 2019 r. granica oparta na tym minimum wynosiła 1218 zł dla jednoosobowego gospodarstwa domowego osoby pracującej, a dla rolników, emerytów, rencistów wynosiła w takim gospodarstwie 1195 zł. **Zasięg wykluczenia społecznego w Polsce wynosił 39,4 proc. w 2019 r., a więc kilka razy więcej w porównaniu z zasięgiem ubóstwa skrajnego (4,2 proc.) czy relatywnego (13 proc.).**

Zasięg ubóstwa (odsetek osób w ubogich gospodarstwach domowych) skrajnego i relatywnego zmniejszał się do 2017 roku – ale bardziej w 2016 niż w 2017. W 2018 r. ubóstwo skrajne i relatywne wzrosło, aby w 2019 znowu się zmniejszyć. Takich sytuacji doświadczało mniej Polaków niż w latach 2014-2015.

Wykres 5. Zasięg ubóstwa skrajnego 2014-2019 (w proc.)

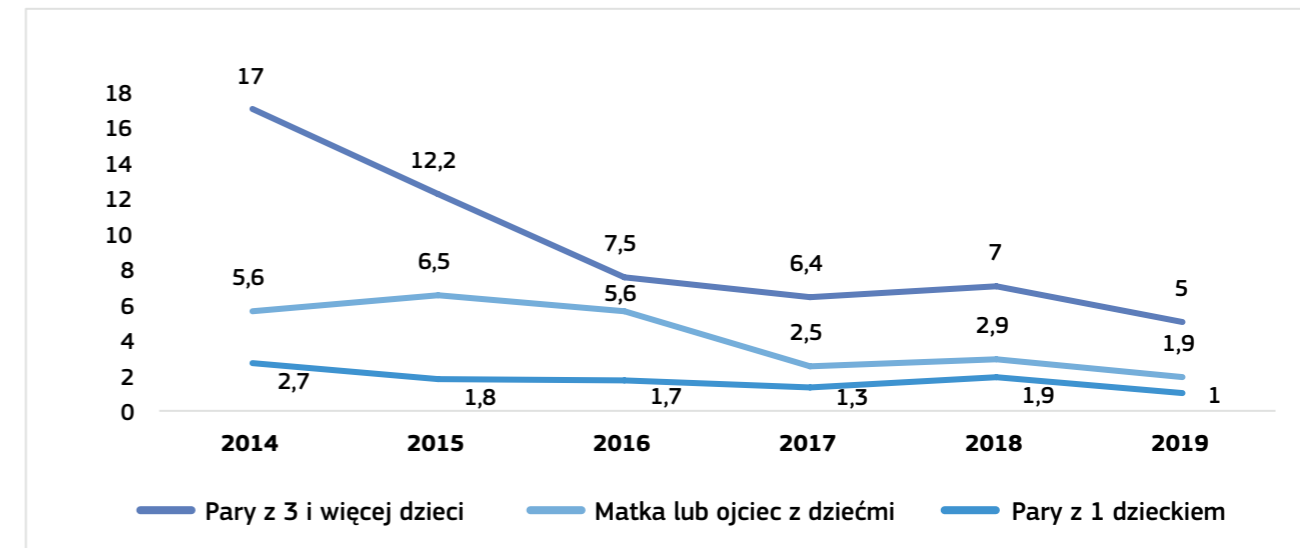

Źródło: opracowanie własne

Wzrost zasięgu ubóstwa skrajnego w 2018 r. do 5,4 proc. okazał się tymczasowy i w 2019 r. ubóstwo skrajne zmniejszyło się do poziomu zbliżonego do tego w 2017. Liczba Polaków żyjących w skrajnym ubóstwie zmniejszyła się o około 462 tys. – z 2,1 mln w 2018 do 1,6 mln w 2019 roku. Tak więc sytuacja poprawiała się od 2015 r., choć w mniejszym stopniu w 2017 r., z przerwą w 2018 r., a rok 2019 przyniósł znowu poprawę. Ze względu na duży wysiłek finansowy związany z wypłatami świadczenia wychowawczego spodziewano się dalszych spadków ubóstwa w rodzinach z dziećmi, więc wzrost w 2018 r. był zaskoczeniem. **W 2019 r. nastąpił też spadek zasięgu ubóstwa relatywnego – z 10,9 proc. do 9 proc.** W liczbach bezwzględnych jest to spadek o około 465 tys. osób – z 5,4 mln do 5,0 mln.

2. Po zastosowaniu skali ekwiwalentności z wagami: 1 dla pierwszej osoby dorosłej, 0,7 dla kolejnej osoby dorosłej i 0,5 dla dzieci.

Wykres 6. Zasięg ubóstwa skrajnego w rodzinach wielodzietnych i pojedynczych rodziców (w proc.)

Źródło: opracowanie własne

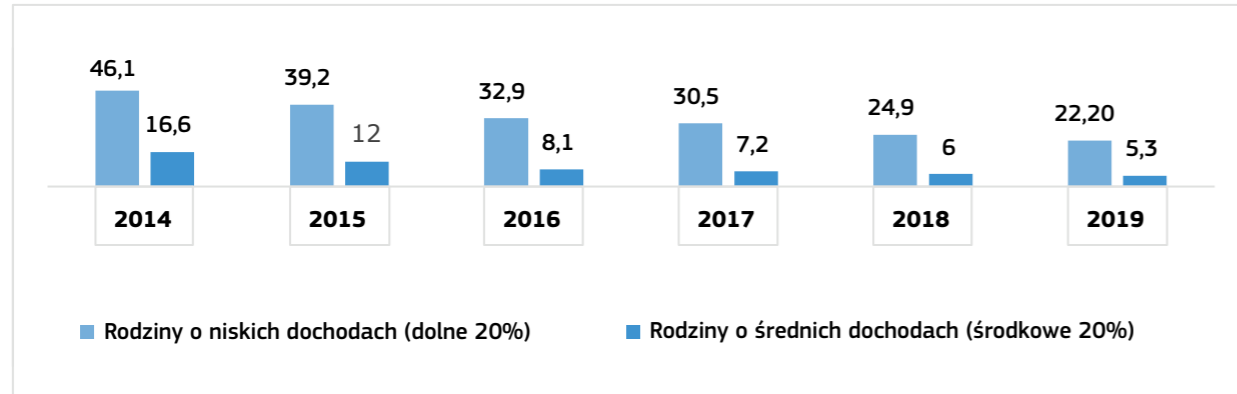
Sytuacja w rodzinach wielodzietnych i pojedynczych rodziców znacznie poprawiła się od 2014 roku. W przypadku rodzin z jednym rodzicem w szczególności miało to miejsce w 2017 roku. Zasięg ubóstwa w tych rodzinach znacznie się zbliżył do tego w rodzinach dwojga rodziców z jednym dzieckiem. Ubóstwo skrajne rodzin wielodzietnych jest nadal ponad dwa razy wyższe niż w pozostałych rodzinach, ale w 2014 r. różnica ta była o wiele większa (zmniejszyła się ona z 11,4 punktów proc. do 3,1 punktu).

Aby zweryfikować powyższe trendy, wykorzystaliśmy też dane o deprivacji materialnej i społecznej. Jeżeli rodzina odpowiada, że nie stać jej na zaspokojenie co najmniej pięciu z trzynastu potrzeb, to uznawana jest za żyjącą w sytuacji niezaspokojenia potrzeb. Lista potrzeb w ramach wskaźnika deprivacji materialnej i społecznej jest następująca:

1. niespodziewany wydatek,
2. tydzień urlopu poza domem,
3. uniknięcie opóźnień w opłaceniu rachunków, spłaceniu pożyczek, kredytów,
4. posiłek z mięsem lub z wegetariańskim odpowiednikiem co drugi dzień,
5. utrzymanie odpowiedniej temperatury w domu,
6. samochód dla własnego użytku,
7. wymiana zużytych mebli,
8. wymiana starej odzieży na nową,
9. dwie pary dobrze dopasowanych butów,
10. niewielkie wydatki na własne potrzeby (kieszonkowe),
11. regularne zajęcia w czasie wolnym,
12. wyjście z przyjaciółmi/rodziną na drinka, do restauracji przynajmniej raz w miesiącu,
13. dostęp do internetu.

Zasięg niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych zmniejszał się w całym okresie 2014-2019, najmniejszy spadek zanotowano w 2017 roku. Średnio zasięg niezaspokojenia potrzeb zmniejszał się mimo wzrostu obiektywnych miar ubóstwa w 2018 r. Było tak również w przypadku rodzin (gospodarstw domowych) mających dochody niższe niż 80 proc. społeczeństwa.

Wykres 7. Niezaspokojenie potrzeb społecznych i materialnych w rodzinach o dochodach niskich i średnich (w proc., dane Eurostat)

Źródło: opracowanie własne

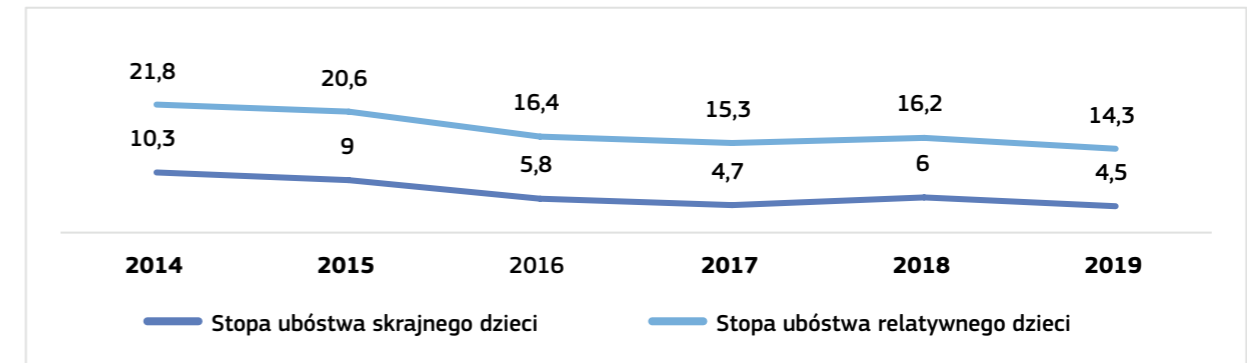
Porównując dynamikę zasięgu deprivacji materialnej i społecznej rodzin z dolnych i środkowych 20 proc. dochodu widzimy, że w obu przypadkach sytuacja stale się poprawiała, także w 2019 roku. Przy porównaniu lat 2019 i 2014 nieco bardziej spadła jednak deprivacja w rodzinach o średnich dochodach (o prawie 50 proc.). Dystans między tymi grupami mierzony różnicą zasięgu deprivacji zmniejszał się w całym okresie (z prawie 30 punktów proc. w 2014 r. do 17 w 2019 r.).

UBÓSTWO DZIECI, SENIORÓW I OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Dzieci, seniorzy i osoby z niepełnosprawnościami powinny być bardziej chronione przed ubóstwem. Jednym z celów polityki rządu stawianych przed świadczeniem wychowawczym (Program Rodzina 500 Plus) było ograniczenie ubóstwa rodzin z dziećmi, choć nie wyznaczono poziomu, który miał być osiągnięty w określonym czasie.

Zasięg ubóstwa skrajnego dzieci zmniejszył się wolniej w 2017 niż w 2016 r., w 2018 r. wzrósł, a w 2019 r. zmniejszył się o 1,5 punktu procentowego – do 4,5 proc. Jako EAPN Polska zwracaliśmy się do rządu, aby przyjął cel w zakresie ograniczania skrajnego ubóstwa dzieci w Polsce do poniżej 1 proc. do 2020 roku. Gdyby przyjęto taki cel, to nie zostałyby on zrealizowany. Liczba dzieci w skrajnym ubóstwie spadła o około 105 tys. – z 417 tys. w 2017 do 313 tys. w 2019 roku. Gdyby miało ich być mniej niż 1 proc., to ta liczba nie powinna być wyższa niż 62 tysięcy. Żeby to osiągnąć zasięg ubóstwa skrajnego dzieci musiałby się zmniejszyć o 80 procent.

Wykres 8. Zasięg ubóstwa skrajnego i relatywnego dzieci (w proc.)

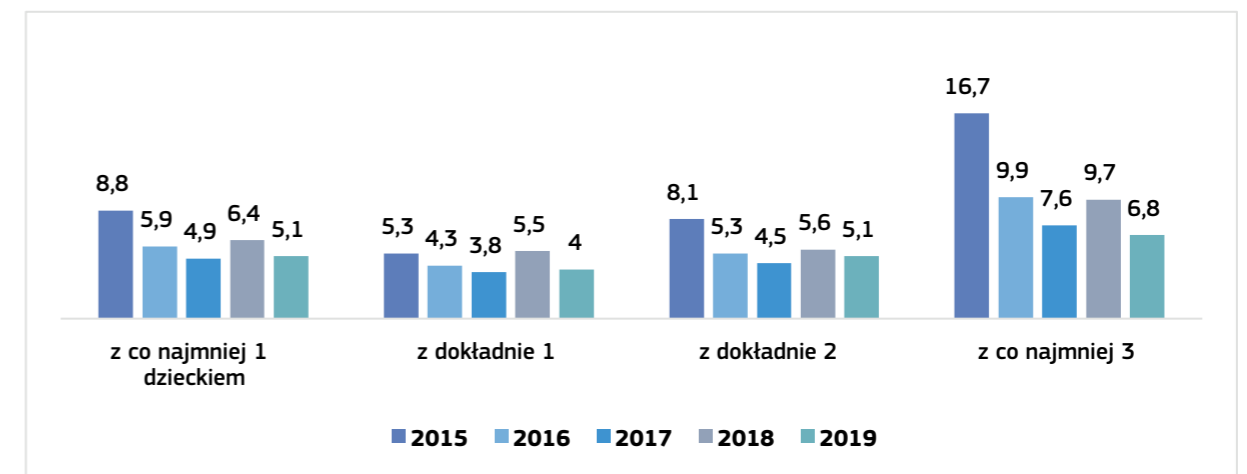
Źródło: opracowanie własne

Zasięg ubóstwo relatywnego dzieci był wyższy niż zasięg ubóstwa skrajnego w całym okresie 2014-2019 w granicach 13,4-9,8 punktów procentowych. W 2019 r. liczba ubogich relatywnie dzieci zmniejszyła się o 132 tys. i pierwszy raz była niższa niż milion (zmniejszyła się z 1,1 miliona do 993,5 tys.).

W sferze wykluczenia społecznego było trzy razy więcej dzieci niż w ubóstwie relatywnym. Zasięg sfery wykluczenia społecznego dzieci w ostatnich czterech latach wahał się między 46 a 43 proc. W 2019 r. 43,4% dzieci było w takiej sytuacji, co stanowiło nieco ponad 3 miliony. Liczba ta zmniejszyła się o około 162 tys. (z 3,2 miliona) w stosunku do poprzedniego roku.

Ubóstwo dzieci jest głównie ubóstwem rodzin z dziećmi. Wprowadzone w życie od 2016 r. świadczenie wychowawcze miało ograniczenie ubóstwa rodzin z dziećmi wśród swoich celów. Świadczenie to przysługuje na dzieci do lat 18. W 2019 r. usunięto kryterium dochodowe na jedyne lub na pierwsze dziecko, czyli obecnie wypłacane jest na wszystkie dzieci. Z perspektywy większości rodzin ubogich nie to jednak znaczenia, gdyż już wcześniej spełniały kryterium 800 zł na osobę w rodzinie i pobierały świadczenie na wszystkie dzieci.

Wykres 9. Ubóstwo skrajne w rodzinach z dziećmi w wieku 0-17 w zależności od liczby dzieci 2015-2019 (w proc.)

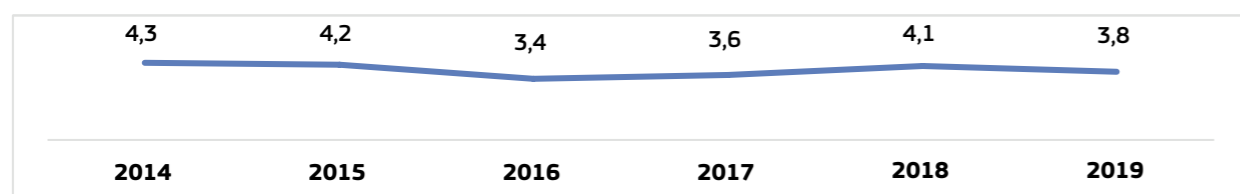

Źródło: opracowanie własne

Ubóstwo skrajne we wszystkich typach rodzin z dziećmi wzrosło w 2018 r., ale w 2019 r. ponownie zmniejszyło się, najbardziej w rodzinach wielodzietnych. Przy porównaniu roku 2015 do 2019 największy spadek zasięgu ubóstwa skrajnego dotyczył właśnie tego typu rodzin (o prawie 10 punktów proc.)

Zasięg ubóstwa relatywnego seniorów prawie się nie zmieniał w ostatnich latach. W 2019 r. wynosił 11,5% w stosunku do 11% w poprzednim roku. W liczbach bezwzględnych liczba relatywnie ubogich seniorów wzrosła o 46 tys. w 2019 r. (z 774 do 820 tys.). Podobnie w przypadku ubóstwa skrajnego różnice są niewielkie. Wzrost liczby osób w wieku 65 i więcej równoważy niewielki spadek zasięgu ubóstwa i liczba skrajnie ubogich seniorów w 2019 r. zmniejszyła się o 12 tysięcy.

Wykres 10. Zasięg ubóstwa skrajnego seniorów w wieku 65 i więcej lat (w proc.)

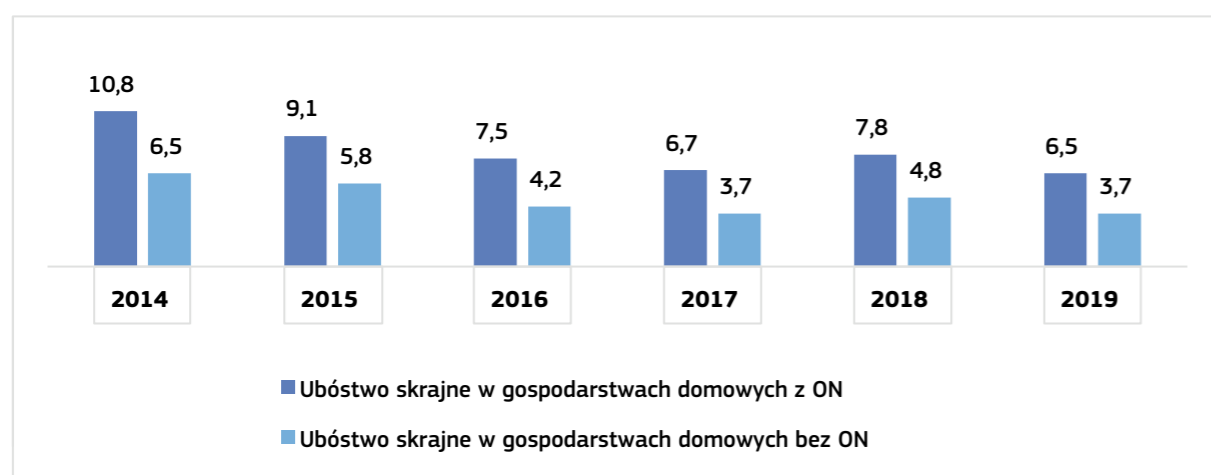

Źródło: opracowanie własne

Liczba skrajnie ubogich seniorów wzrosła o 11 tys. od 2014 r. (w 2019 r. było to około 264 tysięcy osób). Niewielka poprawa w 2016 r. nie utrzymała się i sytuacja wróciła do stanu zbliżonego do tego w latach 2014-2015.

Zasięg ubóstwa relatywnego gospodarstw domowych z co najmniej jedną osobą niepełnosprawną przestał się zmniejszać w 2017 r., ubóstwo skrajne w takich rodzinach wzrosło w 2018 r. i zmniejszyło się w kolejnym roku (z 7,8 proc. do 6,5 proc.).

Wykres 11. Ubóstwo skrajne w rodzinach z osobami niepełnosprawnymi i bez takich osób (w proc.)

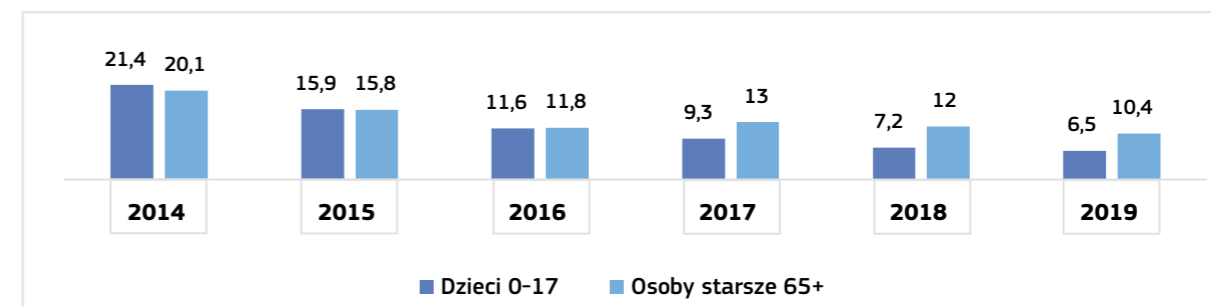

Źródło: opracowanie własne

Różnica między zasięgiem ubóstwa skrajnego w gospodarstwach domowych z osobami niepełnosprawnymi i bez takich osób zmniejsza się od 2014 roku. Trend ten był kontynuowany w 2019 r. (od 2014 r. różnica zmniejszyła się z 4,3 punktów proc. do 2,8).

Zasięg niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych (deprywacja materialna i społeczna) dzieci oraz seniorów zmniejszał się nierównomiernie w całym okresie 2014-2019. W przypadku dzieci mieliśmy do czynienia z dalszą, ale nieco mniejszą poprawą sytuacji w 2019 roku.

Wykres 12. Zasięg niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych wśród dzieci i osób starszych (w proc.)

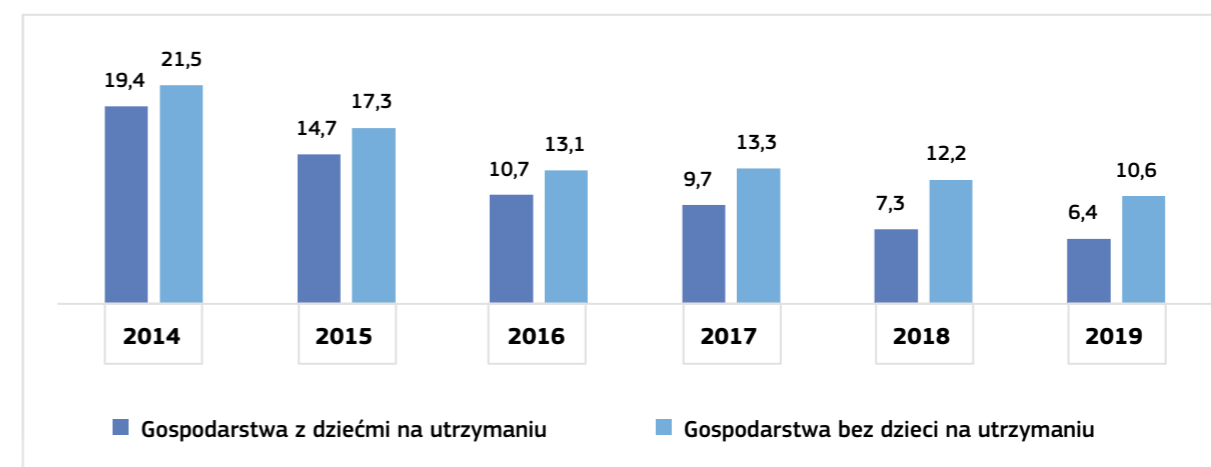

Źródło: opracowanie własne

Deprywacja potrzeb dzieci zmniejszyła się o dwie trzecie (z 21 do 6,5 proc.). Nieco mniejsza, choć nadal bardzo duża poprawa miała miejsce w przypadku osób starszych (z 20 do 10 proc.). Trend spadkowy zatrzymał się w tej grupie w latach 2017-2018, ale w 2019 też nastąpiła poprawa.

Zasięg deprywacji materialnej i społecznej rodzin z dziećmi na utrzymaniu zmniejszył się o 67 proc. między 2014 i 2019. Nieco mniejsze spadki tego wskaźnika miały miejsce w latach 2017 i 2018. Sytuacja poprawiała się wolniej w rodzinach bez dzieci na utrzymaniu, w latach 2017-2018 poprawa zatrzymała się lub była niewielka, ale w 2019 r. znowu wystąpiła. W związku z tym dystans w zasięgu niezaspokojenia potrzeb między tymi dwoma grupami gospodarstw znacznie się zwiększył na korzyść tych z dziećmi (z 2,1 punktu procentowego w 2014 r. do 4,9 w 2019 r.).

Wykres 13. Deprywacja materialna i społeczna w gospodarstwach domowych z dziećmi i bez dzieci na utrzymaniu (w proc., dane Eurostat)

Źródło: opracowanie własne

Informacje dotyczące wzrostu ubóstwa skrajnego w 2018 r. niepokoiły, ale sytuacja znowu poprawiła się w 2019 r. Trendy dotyczące niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych były bardziej jednoznaczne. Nawet w rodzinach bez dzieci na utrzymaniu nastąpiła poprawa (w porównaniu z 2014 r. spadek zasięgu deprivacji o ponad 50%).

UBÓSTWO W WOJEWÓDZTWACH

Wskaźniki ubóstwa mogą być systematycznie obserwowane również na poziomie województw. Nie ma już takiej możliwości dla mniejszych obszarów takich jak powiaty czy gminy. Szacunki ubóstwa przeprowadzane są czasem dla powiatów, ale wymagają one dodatkowych założeń i analiz i nie są one aktualizowane co roku. Na poziomie gmin są już tylko informacje o osobach, które korzystają z pomocy społecznej. Jest to jednak tylko pośrednia informacja o ubóstwie, gdyż nie wszystkie rodziny ubogie według ujęcia GUS będą zaliczone jako ubogie przez pomoc społeczną, a ponadto nie wszystkie rodziny ubogie korzystają z pomocy społecznej.

Poniżej przedstawiamy rankingi województw w latach 2014-2019 pod względem zasięgu ubóstwa skrajnego i ubóstwa relatywnego.

Tabela 1. Ranking województw według zasięgu ubóstwa skrajnego (poz. 1: najwyższe ubóstwo)

WOJEWÓDZTWO	2014	2015	2016	2017	2018	2019
warmińsko-mazurskie	1	1	1	1	1	4
świętokrzyskie	2	2	4	7	4	6
podlaskie	3	8	11	3	6	3
wielkopolskie	4	4	4	6	8	8
kujawsko-pomorskie	5	10	6	9	10	10
podkarpackie	6	3	2	5	3	7
lubelskie	7	5	3	4	5	4
opolskie	8	9	8	11	15	17
lubuskie	9	13	17	12	9	12
mazowieckie bez Warszawy	10	11	9	8	7	2
zachodniopomorskie	11	16	12	15	17	13
małopolskie	12	7	7	2	2	1
pomorskie	13	5	10	13	16	16
dolnośląskie	14	15	15	10	13	13
łódzkie	15	12	16	16	12	11
mazowieckie	16	14	13	13	11	9
śląskie	17	17	14	17	14	15

Źródło: opracowanie własne

Ranking województw według zasięgu ubóstwa skrajnego zmienił się znacznie w kilku przypadkach, gdy porównamy ich pozycję w 2014 r. z tą w 2019 roku. Województwo małopolskie doznało największego pogorszenia pozycji: z dwunastej w 2014 r. znalazło się na pierwszej w 2019 roku. Podobny wniosek dotyczy województwa mazowieckiego bez Warszawy (z poz. 10 na 2). Tak dużych zmian nie było po stronie województw najbiedniejszych w 2014 r. Z pierwszej trójki nieco dalej znalazło się tylko województwo świętokrzyskie, ale nadal było ono w pierwszej szóstce.

Tabela 2. Ranking województw według zasięgu ubóstwa relatywnego (poz. 1 – najwyższe ubóstwo)

WOJEWÓDZTWO	2014	2015	2016	2017	2018	2019
warmińsko-mazurskie	1	1	2	4	1	2
podlaskie	2	6	6	1	3	1
świętokrzyskie	3	2	3	6	6	4
wielkopolskie	4	4	4	8	8	8
podkarpackie	5	3	1	2	3	5
kujawsko-pomorskie	6	9	9	9	10	9
lubuskie	7	12	17	10	9	10
lubelskie	8	5	4	5	7	7
małopolskie	9	7	7	3	2	3
mazowieckie bez Warszawy	10	10	8	7	5	6
zachodniopomorskie	11	15	11	15	16	13
pomorskie	12	8	10	13	17	17
opolskie	13	11	12	14	15	16
łódzkie	14	13	16	17	13	12
dolnośląskie	15	14	13	11	12	15
śląskie	16	15	14	16	14	14
mazowieckie	17	17	15	12	11	11

Źródło: opracowanie własne

Porównanie rankingów według ubóstwa relatywnego z lat 2014 i 2019 potwierdza pogorszenie się względnej pozycji województw małopolskiego i mazowieckiego bez Warszawy. Zmiany pozycji w pierwszej trójce są niewielkie – podlaskie zamieniło się z warmińsko-mazurskim na pierwszych dwóch miejscach, a świętokrzyskie przesunęło się na czwartą pozycję.

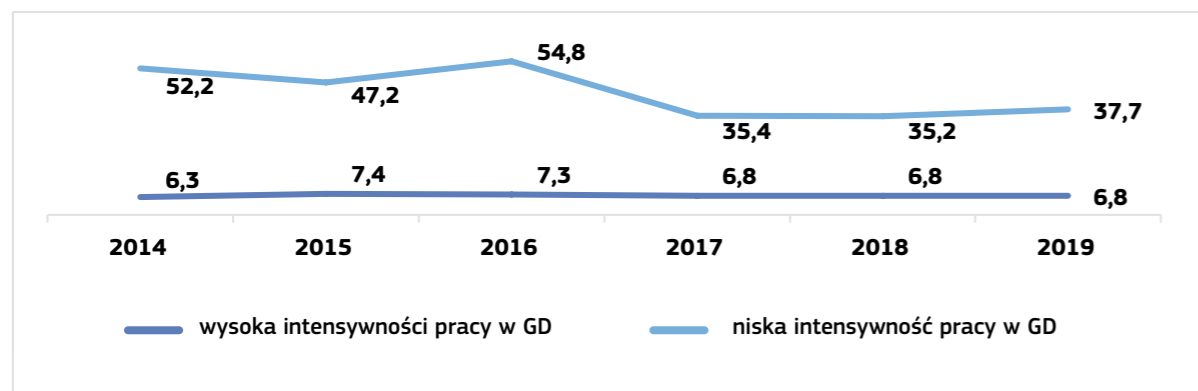
Spadek zasięgu skrajnego ubóstwa o co najmniej 5 punktów procentowych w tym okresie nastąpił w województwach warmińsko-mazurskim, opolskim, kujawsko-pomorskim, świętokrzyskim i pomorskim. W podobnym przedziale znalazły się spadki zasięgu ubóstwa relatywnego w województwach: kujawsko-pomorskim, pomorskim, lubuskim, wielkopolskim, opolskim, zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim.

UBÓSTWO PRACOWNIKÓW

Praca ma kluczowe znaczenie w ochronie przed ubóstwem i wyjściu z niego, ale nie daje gwarancji wolności od ubóstwa. Jest tak dlatego, że pracownicy żyją w gospodarstwach domowych, w których mogą być dzieci i osoby dorosłe, które są na ich utrzymaniu. Płaca minimalna z pełnego etatu wystarcza, aby utrzymać jedną osobę powyżej sfery wykluczenia społecznego, ale im więcej osób utrzymuje się z niej, tym bardziej jest ona niewystarczająca. Zasięg relatywnego ubóstwa dochodowego pracujących (w tym punkcie wykorzystujemy dane Eurostatu) w latach 2017-2019 wynosił blisko 10 proc., w poprzednich latach było to nieco więcej niż 10 proc.

Zmiana zasięgu ubóstwa pracowników w ostatnich latach dotyczyła głównie tych gospodarstw domowych, które miały dzieci na utrzymaniu i charakteryzowały się niską intensywnością pracy (nie więcej niż 20 proc. czasu pracy stosunku do pełnego etatu w całym roku).

Wykres 14. Zasięg ubóstwa relatywnego pracowników w gospodarstwach domowych z dziećmi na utrzymaniu w zależności od intensywności pracy w rodzinie (dane dotyczą roku poprzedzającego rok badania, w proc.)

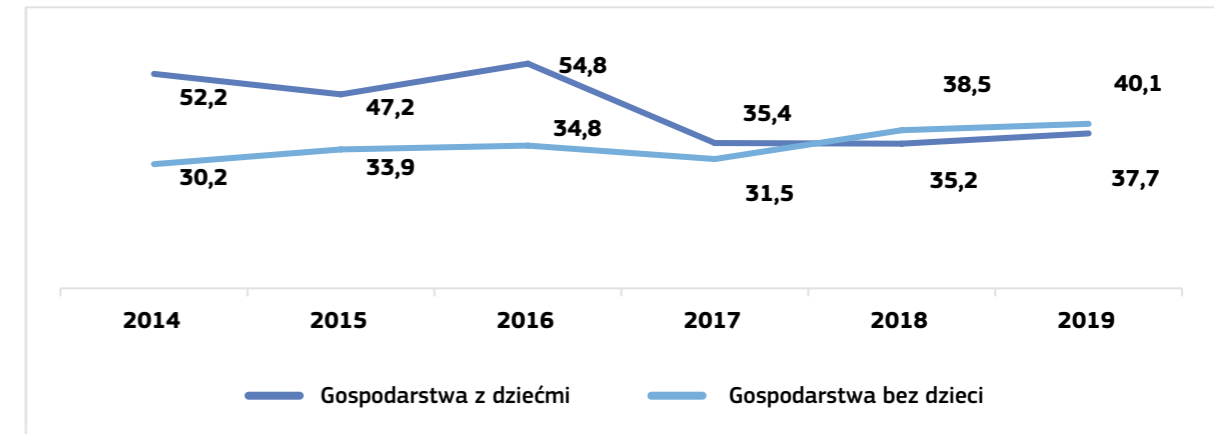

Źródło: opracowanie własne

Zasięg ubóstwa relatywnego pracowników w gospodarstwach domowych z dziećmi i z wysoką intensywnością pracy właściwie się nie zmieniał w okresie 2014-2020 (6-7 proc.). **Z kolei w rodzinach z dziećmi i z niską intensywnością pracy był cały czas kilka razy wyższy, ale bardzo się zmniejszył w 2017 r. (o prawie 20 punktów proc.) i pozostał na takim zmniejszonym poziomie do 2019 r., gdy nastąpił relatywnie niewielki wzrost.**

Gdy porównamy gospodarstwa domowe z dziećmi i bez dzieci na utrzymaniu i z niską intensywnością pracy, to zauważymy, że od 2018 r. zasięgu ubóstwa pracowników w gospodarstwach domowych bez dzieci stał się wyższy niż w rodzinach z dziećmi.

Wykres 15. Zasięg ubóstwa relatywnego pracowników w gospodarstwach domowych z niską intensywnością pracy z dziećmi i bez dzieci na utrzymaniu (w proc.)

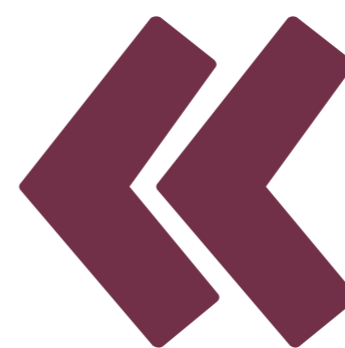
Źródło: opracowanie własne

W latach 2014-2016 zasięg ubóstwa pracowników w gospodarstwach domowych z dziećmi i niską intensywnością pracy był wyższy od tego dla takich gospodarstw bez dzieci o 13-22 punkty procentowe. **W 2016 r. ta różnica zmniejszyła się o 81 proc. – do kilku punktów procentowych. Ubóstwem pracowników od dwóch lat bardziej są zagrożone gospodarstwa domowe z niską intensywnością pracy i bez dzieci na utrzymaniu w porównaniu z tymi, gdzie są dzieci.**

DOŚWIADCZANIE
WIELOWYMIAROWEGO UBÓSTWA

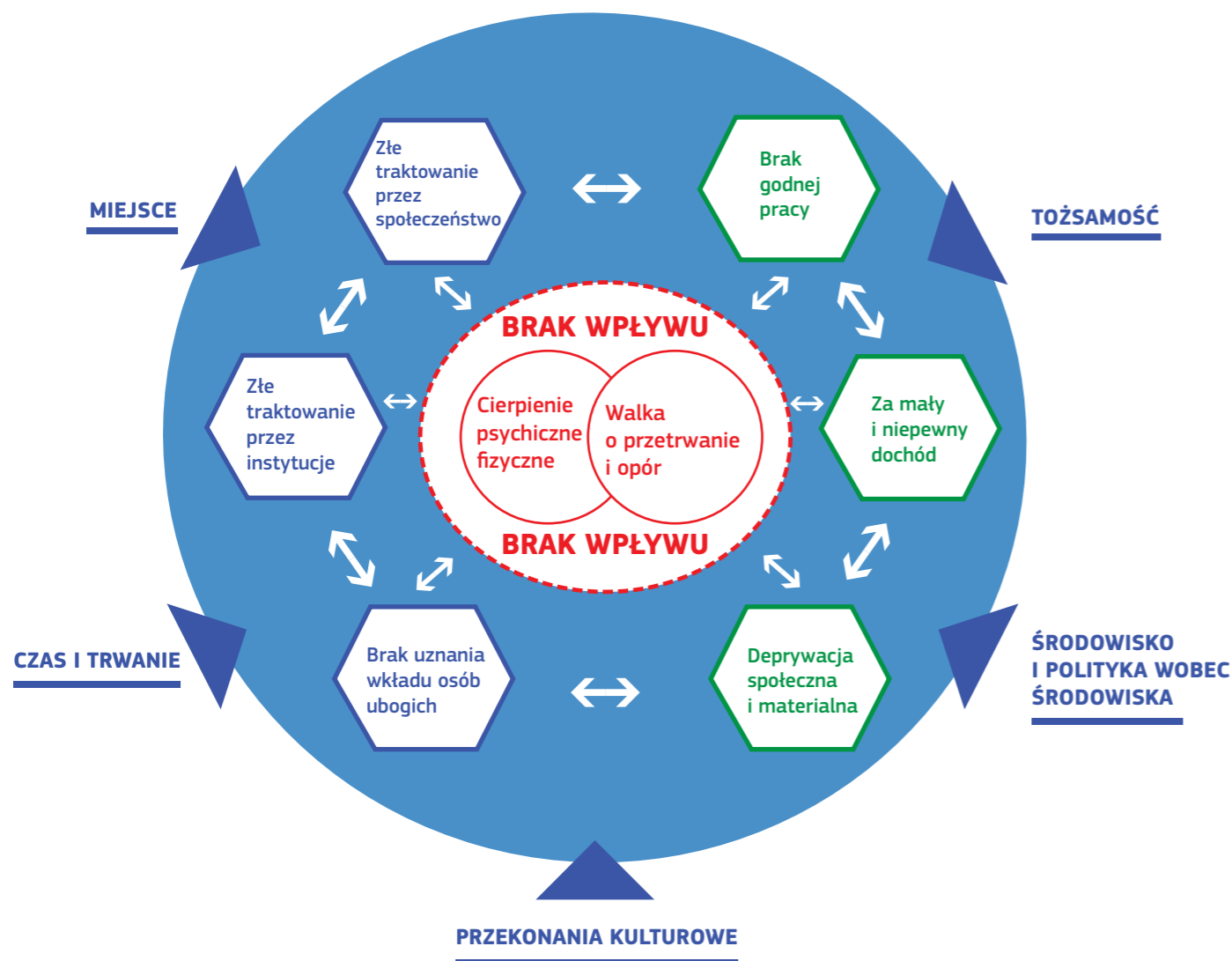
EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

W statystkach pokazanych w pierwszej części raportu ubóstwo definiowane jest poprzez za niskie wydatki i problemy z zaspokojeniem podstawowych potrzeb. Statystyka ukrywa złożoność doświadczenia poszczególnych osób, a ekonomiczny wymiar nie wyczerpuje złożoności samego ubóstwa.

ATD Czwarty Świat, organizacja członkowska EAPN Polska, współpracując z osobami, które doświadczają różnych problemów związanych z ubóstwem i wykluczeniem społecznym w kilku krajach, wspólnie z naukowcami z Uniwersytetu Oksfordzkiego, opracowało wielowymiarowy model ubóstwa. Model ten uwzględnia również sytuację zawodową, traktowanie w instytucjach i przez społeczeństwo, poczucie wpływu na własne życie oraz emocje³.

Schemat 1. Wielowymiarowe ubóstwo

Źródło: Źródło: "The hidden dimensions of poverty International participatory research", ATD Fourth World, University of Oxford, 2019.

3. Według tego modelu opracowano w Polsce dwa raporty: A. i R. Szarfenberg, *Wielowymiarowe ubóstwo senioralne*, WRZOS, 2019, <http://wrzos.org.pl/download/Wielowymiarowe%20ubostwo%20senioralne.pdf>, R. Bakalarczyk, *Wielowymiarowe ubóstwo osób z niepełnosprawnościami i ich bliskich*, WRZOS, 2020, http://wrzos.org.pl/download/Wielowymiarowe_ubostwo_osob_z_niepelnosprawnościami.pdf

Postępując tym modelem, zapytaliśmy o doświadczenia w większości z tych wymiarów w ostatnim roku. Wśród naszych rozmówców były osoby w różnym wieku – od bardzo młodych do starszych, mieszkające same lub w dużych rodzinach. Poniżej przedstawiamy wybrane wypowiedzi.

Tabela 3. Osoby doświadczające ubóstwa o swoim życiu

WYMIAR	CYTATY
Praca i dochody	„(...) było to w maju – nie było też jakiegoś dużego wyboru ofert pracy za dobrą stawkę – spowodowało to również przymus podjęcia pracy dodatkowej (...). Dodatkowe zajęcie powoduje, że wracam do domu dopiero około 23, czasem później, mój dzień pracy trwa 12 godzin.”
Zaspokojenie potrzeb	„Był czas, że nie mogłem sobie pozwolić na zakup obiadów w weekendy, bo stołówka jest do piątku. Sam muszę się tym zajmować. Nie było mnie na to stać. W czasie pandemii tylko raz była pomoc żywnościowa. Trzy zestawy na trzy miesiące, a nawet i na dłużej. Było to w marcu, największe ograniczenia, trzeba było długo stać i to się zakończyło. Nie wiadomo czy ta żywność będzie wydawana, czy też nie. Dużo oszczędzałem na prądzie i na wodzie używając ich bardzo mało. Woda jest na podwórku, nie wrzucam prania do pralki.”
Kontakty z instytucjami	„Kontaktowałem się głównie z pup, z przychodniami lekarskimi, z ops, z biblioteką przed pandemią. Duże ograniczenia podczas epidemii, nie mogłem wejść, ze strony urzędników dużo agresji słownej, mówili, ‘po co pan przyszedł?’, ‘nie mógł pan zadzwonić, przecież jest kartka, że kasa jest w piątek, proszę zachować odstęp’, byli agresywni. Najbardziej urząd pracy, urząd gminy i ops.”
Kontakty ze społeczeństwem	„Życzliwości doznałem ze strony osób starszych, bo była możliwość zrobienia im zakupów, nie bały się tego i dały mi też trochę pieniędzy za to. Było jeszcze takie zdarzenie, że jechałem rowerem w okresie świąt wielkonocnych, policja była agresywna, choć miałem maskę, straszono mnie mandatem.”
Poczucie wpływu na życie swoje i innych	„Mam wrażenie, że to wszystko nie wystarczy, obawiam się, że nie są to trwałe zmiany – pewne sprawy nie zależą ode mnie (mam na myśli sprawy zawodowe, a także dalszy wzrost cen).”
Emocje	„Negatywne emocje wywołuje to, że mamy za mały dochód i potrzebujemy się starać o dodatek mieszkaniowy. Pomimo że pisaliśmy oświadczenie na miejscu w urzędzie przy pracowniku, to byłam wzywana do naczelnika, czy czasami nie szukuję, że mam takie małe dochody, i jak ja mogę z tego się utrzymać.” „Czuję się samotny i ciężko jest czasami podejmować decyzje.”

Źródło: opracowanie własne

Krótkie fragmenty wypowiedzi zebrane w powyższej tabeli pokazują, że problemy z niskimi dochodami i niezaspokojeniem podstawowych potrzeb powiązane są z wieloma innymi trudnościami życiowymi. Wszyscy są na nie narażeni. Nie tylko ludzie ubodzy mają poczucie bezradności czy są źle traktowani w instytucjach publicznych. Gdy do tych trudnych sytuacji dodamy jednak problemy materialne i negatywny stosunek społeczeństwa, wówczas otrzymujemy pełny obraz tego, czym jest wielowymiarowe ubóstwo w ludzkim doświadczeniu.

EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

WPŁYW EPIDEMII COVID-19
NA DOCHODY I UBÓSTWO

Badania wpływu pandemii w przeszłości wykazują, że zwiększyły one nierówności w dochodach, zmniejszyły szanse na zatrudnienie osób z niskim poziomem wykształcenia i w niewielkim stopniu wpływały na osoby z wyższym wykształceniem⁴. Bardziej zagrożeni ubóstwem ze względu na słabą pozycję na rynku pracy ubożeli, pozostali zachowywali swoją pozycję. Za taki wpływ odpowiadały kryzysy gospodarcze związane z pandemią i ich negatywny wpływ na sytuację tych, którzy są „ostatni do zatrudnienia i pierwsi do zwolnienia”. Podobne mechanizmy stwierdzono również w przypadku obecnej pandemii. Prognozy dotyczące spadku działalności gospodarczej w przypadku Polski wynoszą kilka procent i będzie to pierwsza taka recesja od kilkudziesięciu lat.

Niewiele jest źródeł informacji o dochodach i sytuacji materialnej rodzin w czasie pandemii. Wyniki badania budżetów gospodarstw domowych GUS z 2020 r. będą znane dopiero w połowie 2021 r. Obejmują one cały rok bez rozróżnienia zmian w sytuacji rodzin w ciągu roku. Jedyne dostępne dane pochodzą z sondaży przeprowadzonych przez ośrodki badawcze lub niezależnych badaczy w pierwszych miesiącach trwania pandemii.

Badania CBOS dotyczące nastrojów społecznych w obszarze oceny własnej sytuacji materialnej nie wskazywały na zwiększenie się odsetka ocen złych w ostatnich miesiącach (4 proc. od lutego do lipca 2020 r.), zmniejszył się nieco odsetek ocen dobrych – z 64-70 proc. w pierwszych trzech miesiącach roku do 63-65 proc. przy kolejnych trzech pomiarach⁵. Oczekiwania pogorszenia się warunków materialnych gospodarstwa domowego zwiększyły się w trzech pomiarach po marcu br., ale wraz z upływem czasu nastąpił spadek z 15 proc. do 11 proc., (w lutym i marcu było to 9-10 proc.).

Jedno z badań CBOS dotyczyło przede wszystkim skutków epidemii dla życia zawodowego i budżetów domowych⁶. Jedna czwarta respondentów deklarowała, że stracili możliwość zarobkowania lub stracił ją ktoś z gospodarstwa domowego. Najczęściej utratę tych możliwości deklarowały osoby z rodzin oniskich dochodach i oceniających negatywnie swoje warunki materialne (odpowiednio 45 proc. i 52 proc.). Najtrudniejsza sytuacja była w tych rodzinach, które wcześniej miały w swoim składzie osoby bezrobotne i w których ktoś stracił pracę (13 proc.). Zadano też pytanie bezpośrednie o utratę pracy z powodu epidemii i 7 proc. respondentów zadeklarowało taką sytuację. Zmniejszenia dochodów doświadczyło 23 proc., życie z oszczędności i pomocy rodziny 12 proc., pieniądze z pakietów pomocowych otrzymywało 4 proc., a zapożyczyło się 3 proc. respondentów.

W badaniach Piotra Michonia z kwietnia 2020 r. największe obawy respondentów wzbudzało pogorszenie sytuacji gospodarczej (93 proc. badanych), wzrost bezrobocia (90 proc.), wzrost ubóstwa rodzin (80 proc.)⁷. Bardziej obawiano się skutków ekonomicznych pandemii niż jej skutków zdrowotnych. O utracie zatrudnienia informowało 8 proc. respondentów, a 54 proc. doświadczyło spadku dochodu w rodzinie. Tracącymi pracę byli głównie zatrudnieni na umowach cywilnoprawnych, samozatrudnieni, mali przedsiębiorcy, a także osoby na umowach o pracę, ale na czas określony.

Z kolei w badaniach Sławomira Kalinowskiego i Weroniki Wyduby 87 proc. respondentów spodziewało się wzrostu ubóstwa w Polsce, choć dużo mniejszy odsetek przewidywał pogorszenie własnej

sytuacji finansowej⁸. Podobnie było z przewidywaniami wzrostu bezrobocia w kraju i oczekiwań dotyczących utraty pracy przez respondenta. Osoby z wykształceniem co najwyżej zasadniczym zawodowym, zatrudnione na czas określony, na umowach cywilnoprawnych czy prowadzące działalność obawiały się tego częściej. W tym badaniu zadano też pytanie o możliwość wiązania końca z końcem (poczucie ubóstwa) – 7 proc. wskazało, że nie ma takiej możliwości, a 38 proc., że robi to, ale z trudem. Duża część respondentów odczuwa lub odczuwała ubóstwo w swoim życiu, tylko 25 proc. odpowiedziało, że nigdy go nie doświadczyło. Jedną z reakcji na ubożenie jest ograniczanie wydatków. Najczęściej respondenci deklarowali, że będą ograniczali wydatki na wypoczynek, odzież i obuwie, na kulturę, zajęcia dodatkowe, alkohol i wyroby tytoniowe.

Badanie Diagnoza+ dostarczyło informacji o zmianach w sytuacji między kwietniem i czerwcem 2020 r.⁹ Brak wynagrodzenia w stosunku do sytuacji, gdyby nie było pandemii, deklarowało nieco ponad 5 proc. respondentów w obu miesiącach, natomiast zmniejszył się wyraźnie odsetek deklarujących, że otrzymywali niższe wynagrodzenie (z 35,7 proc. do 26,2 proc.). Nadal więc negatywne zmiany wynagrodzeń dotyczyły jednej trzeciej ankietowanych. Na rosnące nierówności płac w tym czasie może wskazywać to, że w obu miesiącach 10-15 proc. respondentów deklarowało wzrost wynagrodzenia, w tym o ponad 100 proc.

Na potrzeby raportu poprosiliśmy Wspólnotę Roboczą Związków Organizacji Socjalnych (WRZOS), Habitat for Humanity Poland oraz ATD Czwarty Świat o przeprowadzenie ankiety wśród osób doświadczających ubóstwa na temat wpływu epidemii na ich życie. Poniżej przedstawiono wybrane fragmenty wypowiedzi.

Tabela 4. Osoby doświadczające ubóstwa o swoim życiu w czasie epidemii

- ◀ „Dochody rodziny zmaleły w czasie trwania pandemii, brak zadłużeń.”
- ◀ „Nastąpiła zmiana pracy, z powodu pandemii koronawirusa oraz czasowego zamknięcia gospodarki. Za gorszą stawkę czyli najniższą krajową oraz konieczność wypracowania większej liczby godzin pracy, a i tak dochód jest ogółem niższy.”
- ◀ „Wiele potrzeb rodziny nie było realizowanych np. wizyty u stomatologa, ze względu na koszty leczenia oraz trudności z dostępem do placówek medycznych spowodowane oczywiście pandemią i związanymi z nią obostrzeniami. Zwiększone koszty utrzymania codziennego oraz wzrost cen podstawowych artykułów żywnościowych typu pieczywo, nabiał a w szczególności ceny warzyw oraz owoców sezonowych spowodowały znaczne ograniczenia w dokonywaniu zakupów. W pierwszych dniach po ogłoszeniu pandemii był problem z zakupem np. pieczywa, a także płynów odkażających do rąk i środków do dezynfekcji oraz maseczek.
- ◀ „Bardzo mi to utrudniło w poszukiwaniu pracy w moim zawodzie, ponieważ jest zbyt mało prosperujących firm w moim mieście”
- ◀ **„Z powodu pandemii pogorszyły mi się warunki, bo utrzymujemy się z prac dorywczych.”**
- ◀ „Raczej na pewno zmniejszyło to dochód naszej rodziny, ale na podstawowe rzeczy nam nie zabrakło, jak higiena i żywność, ale nie możemy sobie pozwolić kupić (...) opału na zimę.”
- ◀ „W czasie pandemii wzrosły czynsz, woda, śmieci, gaz i prąd. Dochód pozostał taki sam. Dochód z pomocy społecznej i dodatki mieszkaniowe. DM (dodatek mieszkaniowy – przyp. red.) odlicza się od zasiłków z pomocy społecznej. Końcówka 11-12 złotych, tyle mi zostaje z dodatku mieszkaniowego. Zadłużenie było wobec śmieci i z opłatami za energię elektryczną. Nie było adekwatnej pomocy, zasiłek nie wpłynął, kiedy musiałem zapłacić, więc zalegałem, ale mam to uregulowane, bo z dorywczej pracy zarobiłem na to.”

4. COVID-19 will raise inequality if past pandemics are a guide,

<https://voxeu.org/article/covid-19-will-raise-inequality-if-past-pandemics-are-guide>

5. *Nastroje społeczne w pierwszej dekadzie lipca*, Komunikat z badań, nr 93/2020, CBOS.

6. *Skutki epidemii koronawirusa w życiu zawodowym i budżetach domowych*, Komunikat z badań nr 56/2020.

7. P. Michoń (2020), *Koronawirus a pomoc państwa – raport z badań*. Instytut Ekonomiczno-Społeczny, UEP: Poznań

8. S. Kalinowski, W. Wyduba, *Moja sytuacja w okresie koronawirusa. Raport z badań, część I*, IRWiR PAN, Warszawa.

9. *Diagnoza rynku pracy*. Wyniki badania z 22 do 28 czerwca, <https://diagnoza.plus/bezrobocie-w-czerwcu-2020/>

- ◀ „Spotkało mnie wiele ograniczeń, nie otrzymałem żadnej oferty pracy z pup, min. prace społecznie użyteczne, ani innych propozycji. Nadal jestem bezrobotny bez prawa do zasiłku. Wykonywałem prace dorywcze, prac było niewiele, w czasie pandemii prace dorywcze się skończyły. Sytuacja jest wciąż taka sama mimo zniesienia ograniczeń.”
- ◀ **„W mojej rodzinie jest długie bezrobocie ze względu na to że wychowuję dzieci, zajmowałam się niepełnosprawnym dzieckiem. Mój mąż ma trudność znaleźć prace podczas pandemii, do tego jest w podeszłym wieku i karany, co utrudnia sprawę. Czasami muszę myśleć o tym, z czego zrezygnować, aby wszystkie rachunki opłacić i nie mieć zaległości. Za ostatni rok straciłam 500+ na dziecko.”**

Źródło: opracowanie własne

ORGANIZACJE EAPN POLSKA ODPOWIADAJĄ NA EPIDEMIĘ COVID-19

Do EAPN Polska należą największe organizacje świadczące pomoc dla osób bezdomnych w Polsce: Towarzystwo im św. Brata Alberta (TPBA) i MONAR. Te i inne organizacje pracujące obszarze bezdomności stanęły od razu w obliczu wielkich wyzwań związanych z epidemią i jej konsekwencjami. Schroniska dla bezdomnych musiały nadal działać, a więc przyjmować nowych mieszkańców, a także pozwolić opuszczać placówki osobom, które pracują. Wymagało to zaopatrzenia placówek w podstawowe środki przeciwepidemiczne (np. środki ochrony osobistej dla personelu i mieszkańców), opracowania zasad przyjmowania nowych mieszkańców, izolacji mieszkańców w schroniskach, gdyby wykryto przypadek zarażenia, a także zasad dla mieszkańców, którzy musieli wychodzić z placówek. Nasze organizacje od razu kontaktowały się z władzami lokalnymi i Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w celu uzyskania wskazówek i pomocy. Ze względu na wiedzę praktyczną oraz uczestnictwo w projektach ministerialnych i miejskich stały się one partnerem dla władz w wypracowywaniu polityki na czas kryzysu epidemicznego.

Jako jeden z przykładów można podać projekt Akademii Streetworkingu finansowany przez Europejski Fundusz Społeczny (EFS) i prowadzony przez TPBA. Został on wykorzystany do tworzenia ośrodków buforowych i izolatoriów dla osób, które miały być przyjęte do schronisk, a także do docierania do osób bezdomnych w miejscach niemieszkalnych i przestrzeni publicznej¹⁰. W tym drugim przypadku warto wspomnieć o Mobilnym Punkcie Poradnictwa w Warszawie, Autobusie SOS w Gdańsku i Streetbusie we Wrocławiu, czyli autobusach z pomocą doraźną dla osób w kryzysie bezdomności. Podczas obowiązywania surowych środków dystansowania społecznego wiele miejsc, z których korzystały osoby w kryzysie bezdomności nie było dostępnych. Mobilne formy pomocy stały się jednymi z niewielu, które nadal udzielały pomocy w tym czasie.

Kolejnym przykładem było rzecznictwo rozwiązań kryzysowych dla podmiotów ekonomii społecznej, w które zaangażował się Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych (OZRSS). Związek zainicjował list podpisany przez 31 organizacji do Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej.

10. Informacje o projekcie <https://www.bratalbert.org/covid-19.html>

Propozycje zawarte w liście dotyczyły dostosowania wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem EFS¹¹. Stowarzyszenie na rzecz Spółdzielni Socjalnych oraz OZRSS przygotowały kilka edycji poradnika po rozwiązaniach antykryzysowych, do których mają prawo również podmioty ekonomii społecznej¹².

EAPN Polska na wczesnym etapie środków dystansowania społecznego wystosował list do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie ułatwienia dostępu do świadczeń pomocy społecznej i rejestracji bezrobotnych. Przyznawanie świadczeń z pomocy społecznej opiera się na przeprowadzaniu wywiadów w domach osób występujących o świadczenia. Zaproponowaliśmy zmiany zasad przeprowadzania tej procedury na zdalną, aby ułatwić dostęp do świadczeń. Podobne propozycje mieliśmy w przypadku rejestracji osób bezrobotnych, która jest konieczna, aby otrzymać zasiłek dla bezrobotnych, ale też zasiłki z pomocy społecznej¹³.

Nasi eksperci brali udział w przygotowaniu ekspertyzy, która koncentrowała się na wyzwaniach epidemicznych i postulatach dotyczących osób bezrobotnych i ubogich, osób z niepełnosprawnościami, kobiet oraz seniorów i ich opiekunów¹⁴.

11. Informacje o projekcie <https://www.bratalbert.org/covid-19.html>

12. *Tarcza antykryzysowa 3.0 a przedsiębiorstwa społeczne. Poradnik*, Stowarzyszenie na rzecz Spółdzielni Socjalnych, OZRSS, 18 maja 2020,

<http://ozrss.pl/wp-content/uploads/2020/05/Tarcza-3.0-Poradnik-dla-PES-i-PS-20.05.2020.pdf>

13. List EAPN Polska do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej:

http://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2020/03/eapn-pl_mrpips_26032020.pdf

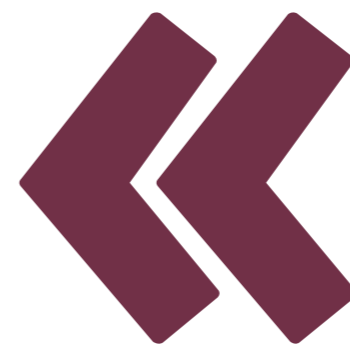
14. R. Szarfenberg, M. Kocajko, R. Bakalarczyk, *Społeczne uzupełnienie tarczy antykryzysowej, Komitet Dialogu Społecznego KIG*, Laboratorium Więzi, Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Open Eyes Economy Summit, 30 kwietnia 2020,

<https://oees.pl/download/1495533/>

POLITYKA PRZECIWDZIAŁANIA
UBÓSTWU DOCHODOWEMU
I JEJ PROBLEMY W 2019 R.
I W PIERWSZEJ POŁOWIE 2020 R.

EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

Polityka przeciwdziałania ubóstwu obejmuje sprawy gospodarcze, społeczne i środowiskowe (np. negatywny wpływ życia w zanieczyszczonym środowisku na zdrowie i jakość życia w ubogich rodzinach i społecznościach). Zawężając dyskusję do spraw związanych z dochodami, można wyróżnić dwa wymiary tej polityki według podziału na ochronę przed zubożeniem i wspieranie wychodzenia z ubóstwa dochodowego oraz według oddziaływania bezpośredniego i pośredniego na dochody. Zastawiając te dwa wymiary otrzymujemy cztery rodzaje instrumentów polityki dochodowej przeciw ubóstwu: bezpośrednio-ochronny (1), bezpośrednio-wspierający (2), pośrednio-ochronny (3), pośrednio-wspierający (tabela).

Tabela 5. Cztery typy instrumentów polityki społecznej przeciw ubóstwu dochodowemu

Oddziaływanie bezpośrednie czy pośrednie na dochody?	Ochrona przed utratą lub zmniejszeniem dochodu czy wspieranie zwiększania dochodu?	
	Ochrona przed utratą /zmniejszeniem dochodu	Wspieranie zwiększania dochodu
Bezpośredni wpływ na dochód	1. Bezpośrednia ochrona dochodu przed spadkiem lub utratą, np. ubezpieczenie społeczne rekompensujące utracone wynagrodzenia, płaca minimalna, minimalne świadczenia pieniężne, waloryzacja świadczeń	2. Bezpośrednie wspieranie zwiększania dochodu, np. niższe podatki na niskie wynagrodzenia, podwyżki płacy minimalnej, podwyżki świadczeń społecznych
Pośredni wpływ na dochód poprzez oddziaływanie na jego źródło lub na osobę, która go uzyskuje	3. Pośrednia ochrona dochodu przed spadkiem lub utratą, np. dopłaty do wynagrodzeń, ochrona przed nieuzasadnionym zwolnieniem z pracy, kampanie uświadamiające pracownikom ich prawa	4. Pośrednie wspieranie zwiększania dochodu poprzez wpływ na jego źródła lub uzyskujących, np. inspekcja pracy, szkolenia zawodowe i przekwalifikowanie, usługi opieki dziennej dla dzieci lub osób zależnych, kampanie uświadamiające prawa socjalne

Źródło: R. Szarfenberg, Family, Poverty and Social Policy Interventions, 2020.

W praktyce wszystkie cztery rodzaje instrumentów są wykorzystywane w polityce społecznej. Jeżeli rząd wprowadza podwyżki płacy minimalnej (ponad to, co wynika z ochrony przed spadkiem wartości realnej), nowe świadczenia pieniężne (bez cięć w istniejących) oraz podwyższa świadczenia już istniejące (ponad to, co wynika z waloryzacji wskaźnikiem cen) to preferuje instrumenty bezpośrednio-wspierające. Należy jednak podkreślić, że wszystkie instrumenty są ważne i zaniedbanie części z nich może powodować brak postępu w przeciwdziałaniu ubóstwu lub postęp, ale mniejszy niż oczekiwany i nietrwały. Przykładowo, zaniedbanie instrumentów pośrednio-wspierających będzie się wiązało z mniejszymi dochodami z pracy, które są kluczowe dla wychodzenia z ubóstwa dochodowego.

Głównym narzędziem bezpośredniej ochrony i wspierania dochodu z pracy jest płaca minimalna. Została ona podwyższona w 2019 r. o 150 zł i wynosiła 2250 zł brutto, a minimalna płaca godzinowa wzrosła do 14,7 zł brutto. Była to podwyżka nominalnie o 7 proc., a realnie o około 5 proc.

Świadczenia pieniężne służą do bezpośredniej ochrony i wspierania dochodu ze źródeł publicznych. W 2019 r. największa reforma dotyczyła świadczenia wychowawczego i polegała na usunięciu kryterium dochodowego na pierwsze lub jedyne dziecko. W związku z tym stało się ono w pełni powszechne i trafia do wszystkich dzieci. Reforma ta bezpośrednio zwiększyła dochody tych rodzin z dziećmi, które przekraczały kryterium dochodowe (800 zł lub 1200 zł na osobę w rodzinie). Nie zmieniła ona sytuacji uboższych rodzin z dziećmi, które pobierały je już wcześniej. Ze względu na brak waloryzacji świadczenie wychowawcze traci na wartości od 2016 r. (obecnie jego wartość realna to około 474 zł, zmniejszenie o 5%). W związku z tym rodziny te nie tylko nie zyskiwały nic na reformie, ale też wartość realna pomocy zmniejszała się ze względu na wzrost cen. Podobnie było z zasiłkami rodzinnymi. W 2017 r. zrezygnowano z zaplanowanej wcześniej podwyżki kryteriów i poziomu tych zasiłków, a w 2018 r. podjęto decyzję o pozostawieniu ich na poziomie ustalonym w 2015 r. (95 zł zasiłku rodzinnego na dziecko do 5 roku życia jest obecnie warte około 73 zł, zmniejszenie o aż 23%).

W 2019 r. zrealizowano drugi etap podwyżki i tak nadal bardzo niskiego zasiłku pielęgnacyjnego i wprowadzono nowe świadczenie uzupełniające dla osób niesamodzielnych. Mają one duże znaczenie dla ubogich osób niepełnosprawnych niezdolnych do samodzielnej egzystencji, korzystających z zasiłków okresowego i stałego, gdyż nie wlicza się go do ich dochodu przy ustalaniu wysokości tych zasiłków. Świadczenie uzupełniające wlicza się jednak do dochodu przy naliczaniu opłat za korzystanie z różnych usług wspierających oraz przy pomocy żywnościowej (świadczeń niepieniężnych). Przykładem mogą być schroniska dla bezdomnych, gdy po przekroczeniu kryterium dochodowego w wyniku przyznania nowego świadczenia niektóre gminy żądają zwrotu pełnych kosztów pobytu w schronisku¹⁵. Kwestia wliczania świadczenia uzupełniającego do dochodu gospodarstwa domowego przy ustalaniu prawa do świadczeń niepieniężnych wymaga przeanalizowania pod kątem niweczenia skutków udzielania pomocy, biorąc pod uwagę wszystkie świadczenia niepieniężne. Cel nowego świadczenia wynika z jego nazwy – uzupełnienie niskiego dochodu. Jeśli obecnie efektem uzyskania nowego świadczenia jest wzrost obciążenia kosztami za inne świadczenia, a samo świadczenie jest konsumowane przez samorządowe jednostki organizacyjne pomocy społecznej, to cel świadczenia uzupełniającego nie jest realizowany, co wymagałoby interwencji ustawodawcy.

Mimo wpisania do planu działań legislacyjnych poprzedniego rządu zmian w pieniężnej pomocy społecznej (projekt legislacyjny UD501), nie zostały one uchwalone przed wyborami parlamentarnymi w 2019 roku. Oznacza to, że nadal maksymalny zasiłek okresowy z pomocy społecznej dla jednoosobowego gospodarstwa domowego wynosi 418 zł (ta sama wysokość od 2004 r., obecna wartość to około 303 zł, mniej aż o 28%). Należy pamiętać, że w przypadku zasiłku okresowego gwarantowane jest tylko 50 proc. kryterium dochodowego (dla samotnie gospodarującej osoby to obecnie 350 zł). Drugą połowę może, ale nie musi, dopłacić gmina, ale nie więcej niż do 418 zł. Dodatkowo do dochodu wliczane są zasiłki pielęgnacyjne oraz dodatki mieszkaniowe, a więc zmniejszają one zasiłki stały i okresowy z pomocy społecznej. Taka konstrukcja zasiłku okresowego i w efekcie jego wysokość budzi wątpliwości co do zgodności z konstytucyjnym

15. Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił w tej sprawie do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-gminy-nieprawidlowo-ustalaja-oplaty-schroniska-dla-osob-bezdomnych>

prawem do zabezpieczenia społecznego, interpretowanym jako zapewnienie minimum materialnego umożliwiającego funkcjonowanie w społeczeństwie¹⁶.

Sytuacja w dochodowej polityce przeciwdziałania ubóstwu była więc w 2019 r. pod znakiem bezpośredniego wspierania dochodu z pracy poprzez podwyżkę płacy minimalnej oraz dochodu ze źródeł publicznych poprzez reformowanie już obecnych i wprowadzanie nowych świadczeń. Polityka w tym drugim obszarze była niespójna ze względu na braki w instrumentach bezpośrednio-ochronnych, gdyż dopuszczono do kolejnego roku spadku realnej wartości świadczenia wychowawczego i świadczeń rodzinnych.

W 2020 r. weszła w życie kolejna podwyżka płacy minimalnej, tym razem ponad dwa razy wyższa niż w 2019 r. – z 2250 zł do 2600 zł brutto (w ujęciu realnym o około 11 proc.). Minimalna płaca godzinowa wzrosła do 17 zł.

W drugim kwartale 2020 r. kluczowa stała się polityka przeciwdziałania ubóstwu ze względu na negatywne skutki epidemii COVID-19 dla dochodów rodzin z pracy. Kolejne pakiety legislacyjne (tarcze antykryzysowe) miały głównie na celu podtrzymanie zatrudnienia poprzez częściowe dopłaty pracodawcom pod warunkiem zmniejszenia obrotów i obniżenia płac, przedłużano też kilka razy zasiłki opiekuńcze ze względu na zdalne nauczanie. Już pierwsza tarcza zawierała też instrumenty bezpośrednie rekompensujące spadek dochodu z pracy dla osób pracujących na umowach cywilnoprawnych i jednoosobowej działalności gospodarczej (świadczenie postojowe w wysokości 80 proc. płacy minimalnej w ujęciu netto, czyli 2080 zł). Dostęp do tych świadczeń dla części osób pracujących na umowach cywilnoprawnych był utrudniony, gdyż wniosek wymagał aktywności zleceniodawcy. W ramach tarcz nie przewidziano świadczeń dla osób tracących zatrudnienie na podstawie umowy o pracę. Wprowadzono je jednak z inicjatywy Prezydenta w postaci tymczasowego dodatku solidarnościowego, który był niższy od świadczenia postojowego o 680 zł i wynosił 1400 zł. Dodatek ten wypłacany był jednak dopiero od czerwca 2020 r., maksymalnie przez trzy miesiące dla osób, które utraciły pracę po 15 marca. W tym przypadku również było kilka ograniczeń utrudniających dostęp, gdyż wymagano 60 dni opłacania składek na ubezpieczenie społeczne w 2020 r., nie kwalifikowało do niego rozwiązanie umowy o pracę za porozumieniem stron, nie można było łączyć tego świadczenia z zasiłkiem dla bezrobotnych.

Razem z wprowadzeniem tymczasowego dodatku solidarnościowego zwiększono także podstawowy zasiłek dla bezrobotnych z 881,30 zł do 1200 zł brutto, czyli o ponad 36 proc. Jest to jednak nadal mniej o 100 zł niż co najmniej 50 proc. płacy minimalnej, czego wymagają standardy międzynarodowe¹⁷. Jeżeli w 2021 r. płaca minimalna zostanie podniesiona do 2800 zł, to różnica w stosunku do standardu wzrośnie do 200 zł. Obecnie bezrobotny po spełnieniu licznych wymogów może liczyć na 1025 zł „na rękę” przez pierwsze trzy miesiące (gdy ma staż pracy od 5 do 20 lat), 814,49 zł przez kolejne trzy, a następnie znowu musi spełnić liczne kryteria i wymogi pomocy społecznej, która gwarantuje samotnie gospodarującemu tylko 350 zł, a maksymalnie 418 zł. Polska nie spełnia standardów międzynarodowych w obu przypadkach¹⁸.

16. Por. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 kwietnia 2001 r. sygn. akt K. 11/2000, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010320386/T/D20010386TK.pdf>

17. Por. Konwencja nr 168 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca popierania zatrudnienia i ochrony przed bezrobociem <http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k168.html>

18. W przypadku pomocy społecznej nie spełnia art. 13 Europejskiej Karty Społecznej i zasady 14 Europejskiego Filaru Praw Socjalnych.

Ze zmian świadczeniowych, które nie były tymczasowe należy też wspomnieć o tym, że w ramach Tarczy 3.0 zwiększono kryterium dla świadczenia alimentacyjnego do 900 zł oraz wprowadzono mechanizm stopniowego wycofywania świadczenia po przekroczeniu kryterium dochodowego (złotówka za złotówkę).

Niektóre grupy otrzymały dodatkowe świadczenia pomocowe. Tak było w przypadku osób z niepełnosprawnością lub ich opiekunów – PFRON uruchomił instrument świadczeniowy już w kwietniu, co było związane z zamknięciem placówek rehabilitacyjnych¹⁹. Świadczenie było pomyślane jako „dofinansowanie kosztów związanych z zapewnieniem opieki w warunkach domowych”, gdy w reakcji na epidemię zawieszono zajęcia w placówkach rehabilitacyjnych lub aktywizacyjnych (m.in. warsztaty terapii zajęciowej, środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy).

Drugi kwartał 2020 r. był dużym wyzwaniem w polityce przeciwdziałania ubóstwu w szczególności w zakresie bezpośredniej ochrony dochodu z pracy. Duża podwyżka płacy minimalnej zapewne poprawiła sytuację dochodową części rodzin w pierwszym kwartale 2020 r. Z kolei w drugim kwartale nastąpiła sytuacja wyjątkowa związana z epidemią, przez którą część pracujących straciło pracę, a wraz z nią zarobki, a około 25 proc. deklarowało jeszcze w czerwcu ich zmniejszenie. Właściwą odpowiedzią w takiej sytuacji są tymczasowe świadczenia rekompensujące utratę lub spadek dochodów. Zostały one szybko wprowadzone dla pracujących niestandardowo (świadczenie postojowe) oraz z opóźnieniem dla pracowników na umowach kodeksowych (dodatek solidarnościowy). Ponadto zwiększony został zasiłek dla bezrobotnych, co sprawi, że rodziny z osobami bezrobotnymi, najbardziej narażone na ubóstwo, będą nieco lepiej chronione przez co najmniej sześć miesięcy wypłaty tego zasiłku. Trzeba jednak pamiętać, że ważną częścią wsparcia socjalnego dla bezrobotnych są zasiłki okresowe z pomocy społecznej, które są nadal skandalicznie niskie. Po przejściu z zasiłku z Funduszu Pracy na zasiłek okresowy z pomocy społecznej (o ile zostanie przyznany) utrata dochodu netto jest bardzo dotkliwa.

Z powyższych uwag wynika kilka postulatów pilnych do wdrożenia.

- 1. Powiązanie podstawowego zasiłku dla bezrobotnych z płacą minimalną, aby nie mógł być on niższy niż jej 50 proc.**
- 2. Coroczna waloryzacja świadczenia wychowawczego i świadczeń rodzinnych o co najmniej wskaźnik wzrostu cen.**
- 3. Usunięcie ograniczenia zasiłku okresowego do 418 zł i zagwarantowanie go w pełnej wysokości 100% różnicy między dochodem i kryterium dochodowym.**
- 4. Niewliczanie do dochodu kwalifikującego do pieniężnej pomocy społecznej zasiłku pielęgnacyjnego oraz dodatku mieszkaniowego.**

19. Program „Pomoc osobom niepełnosprawnym poszkodowanym w wyniku żywiołu lub sytuacji kryzysowych wywołanych chorobami zakaźnymi - Moduł III” <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/pomoc-osobom-niepelnosprawnym-poszkodowanym-w-wyniku-zywiolu-lub-sytuacji-kryzysowych-wywołanych-chorobami-zakaznymi/>

POLITYKA PRZECIWDZIAŁANIA UBÓSTWU
I WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU
W OKRESIE 2021-2027

EAPN Polska
POVERTY WATCH
2020

Do końca 2020 r. UE przyjmie rozporządzenia regulujące wydatkowanie EFS+ i innych funduszy strukturalnych w państwach członkowskich w okresie 2021- 2027. EFS+ ma realizować Europejski Filar Praw Socjalnych (EFPS), który jest deklaracją przyjętą przez wszystkie instytucje UE i państwa członkowskie. Polski rząd w Krajowym Programie Reform 2019/2020 potwierdził poparcie dla zasad EFPS: „Polska w pełni uznaje zasady Europejskiego Filaru Praw Socjalnych i planuje jego realizację również przy wsparciu funduszy UE”. Warunkiem uruchomienia EFS+ w okresie 2021-2027 jest opracowanie i przyjęcie przez rząd ram strategicznych dla polityki przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu²⁰. Realizacja tych ram ma być tym razem monitorowana przez Komisję Europejską. Podsumowanie zasad EFPS w podziale na dotyczące dochodu i ubóstwa oraz dotyczące usług publicznych zostało ujęte w poniższej tabeli.

6. Zasady EFPS dotyczące dochodu, ubóstwa i usług

Zasady EFPS dotyczące dochodu i ubóstwa	Zasady EFPS dotyczące usług
<ul style="list-style-type: none"> ◀ Dzieci mają prawo do ochrony przed ubóstwem (zasada 11). ◀ Każda osoba w podeszłym wieku ma prawo do posiadania funduszy umożliwiających godne życie (zasada 15). ◀ Osoby niepełnosprawne mają prawo do wsparcia dochodu, który zapewni godne życie (zasada 17). ◀ Każdy ubogi ma prawo do odpowiedniego dochodu minimalnego zapewniającego godne życie na wszystkich etapach (zasada 14). ◀ Bezrobotni mają prawo do właściwych świadczeń otrzymywanych przez rozsądny czas (zasada 13). ◀ Pracownicy mają prawo do wynagrodzenia, które ma zapewniać przyzwoity poziom życia (...) należy zapobiegać ubóstwu pracujących (zasada 6). 	<ul style="list-style-type: none"> ◀ Dzieci mają prawo dostępu do wysokiej jakości i przystępnych cenowo usług wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi. (...) Dzieci ze środowisk znajdujących się w niekorzystnej sytuacji mają prawo do szczególnych funduszy służących zwiększeniu równości szans (zasada 11). ◀ Osoby niepełnosprawne mają prawo do usług, które pozwolą im na uczestnictwo w rynku pracy i w życiu społecznym, a także do środowiska pracy dostosowanego do ich potrzeb (zasada 17). ◀ Każdy ubogi ma prawo do (...) skutecznego dostępu do towarów i usług wspierających. W przypadku osób zdolnych do pracy świadczenia związane z dochodem minimalnym powinny być powiązane z zachętami do (ponownego) włączenia się do rynku pracy (zasada 14). ◀ Osoby bezrobotne mają prawo do odpowiedniego wsparcia w zakresie aktywizacji ze strony publicznych służb zatrudnienia służącego (re-)integracji na rynku pracy (zasada 13). (...) do ciągłego i konsekwentnego wsparcia dostosowanego do ich indywidualnych potrzeb. Osoby długotrwale bezrobotne mają prawo do dogłębnej indywidualnej oceny (zasada 4). ◀ Osoby bezdomne otrzymują odpowiednie schronienie oraz świadczone są na ich rzecz usługi służące promowaniu ich integracji społecznej (zasada 19).

- ◀ Każdy ma prawo do przystępnych cenowo i dobrej jakości usług opieki długoterminowej, w szczególności opieki w domu i usług środowiskowych (zasada 18).
- ◀ Każdy ma prawo dostępu do podstawowych usług dobrej jakości, w tym wody, urządzeń sanitarnych, energii, transportu, usług finansowych i usług łączności cyfrowej. Osoby potrzebujące otrzymają wsparcie w zakresie dostępu do tych usług (zasada 20)

Źródło: Opracowanie własne

Polityka przeciwdziałania ubóstwu oparta na tych zasadach nie może się koncentrować wyłącznie na świadczeniach pieniężnych. Poniżej zostaną przedstawione wyzwania dla Polski według poszczególnych zasad dotyczących usług (prawa kolumna w powyższej tabeli).

Realizacja w Polsce Konwencji o prawach dziecka napotyka wciąż na liczne wyzwania²¹. Wśród nich nadal dużym problemem jest niski poziom upowszechnienia usług wczesnej opieki i edukacji dla dzieci w wieku do lat trzech. Od 2011 r. dostępność tej opieki rośnie, ale daleko jest do zaspokojenia potrzeb, w szczególności rodzin uboższych na mniej zurbanizowanych terenach. Brak jest specjalnych programów edukacyjno-opiekuńczych na tym etapie życia dla wyrównywania szans dzieci z takich rodzin. Podział na żłobki i przedszkola podlegające różnym resortom jest problematyczny, gdyż żłobki mają także zadania edukacyjne. Matki, które zostają z młodszymi dziećmi w domu mają minimalne wsparcie pozafinansowe (np. jednorazowe wizyty pielęgniarek środowiskowych). Intensywne programy tego typu wsparcia w innych krajach bardzo pomagają matkom z uboższych rodzin.

Realizacja w Polsce Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych pozostawia wiele do życzenia²². Niski poziom aktywności zawodowej w tej zbiorowości jest uderzający na tle innych krajów, w szczególności nordyckich. Oznacza to, że usługi rehabilitacji i aktywizacji zawodowej są nieskuteczne i cały system wymaga gruntownej reformy.

Usługi aktywizacji zawodowej oraz reintegracji zawodowej i społecznej dla osób długotrwale bezrobotnych nie są powszechnie dostępne. Zatrudnienie socjalne (reintegracja zawodowa, społeczna i zatrudnienie wspierane) obejmuje tylko niewielki odsetek osób długotrwale bezrobotnych i korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej.

20. Dla okresu 2014-2020 był to Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu przyjęty w 2014 r.

21. Raport Alternatywny przygotowany przez grupę polskich organizacji pozarządowych (w tym EAPN Polska), który zawiera informacje dotyczące nieprzebrzegania zapisów Konwencji o prawach dziecka w Polsce.

22. Concluding observations on the initial report of Poland, The Committee on the Rights of Persons with Disabilities, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fPOL%2fCO%2f1&Lang=en

Osoby w kryzysie bezdomności, które nadal mogą pracować powinny uczestniczyć w programach łączących wsparcie mieszkaniowe i zatrudnienie socjalne. W Polsce dominuje jednak wsparcie w schroniskach, a odsetek bezdomnych korzystających z zatrudnienia socjalnego jest minimalny. Przejście od pomocy schroniskowej do pomocy mieszkaniowej powinno być priorytetem w tym obszarze²³.

Podaż dobrej jakości domowych usług opiekuńczych jest w Polsce zbyt mała w stosunku do potrzeb. Wiele samorządów w ogóle ich nie zapewnia. Polska nie ma zintegrowanej strategii promującej usługi środowiskowe, które mają zmniejszyć dopływ dzieci, osób niepełnosprawnych, starszych i w różnych kryzysach do całodobowych instytucji długoterminowego pobytu (strategia deinstytucjonalizacji).

Dostęp do dobrej jakości wody, urządzeń sanitarnych, energii, transportu, usług finansowych i usług łączności cyfrowej, w szczególności dla osób z uboższych rodzin i społeczności nadal jest w Polsce problemem²⁴. Wykluczenie transportowe (szczególnie dotkliwe, gdy chodzi o dostęp do usług opieki zdrowotnej i edukacyjnych), finansowe, cyfrowe (szczególnie dotkliwe przy upowszechnianiu się nauczania zdalnego) czy ubóstwo energetyczne to wyzwania, które powinny być uwzględnione w polityce przeciwdziałania ubóstwu.

23. Przykłady programów tego rodzaju: J. Wilczek (red.), Programy mieszkaniowe w przeciwdziałaniu bezdomności – dobre praktyki i refleksja systemowa. Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2017. Obecnie realizowane są dwa projekty według podejścia najpierw mieszkanie: Najpierw mieszkanie - innowacyjne metody trwałego rozwiązania problemu chronicznej bezdomności liderem jest Fundacja Fundusz Współpracy, <https://cofund.org.pl/projekty/najpierw-mieszkanie> oraz Housing first - najpierw mieszkanie, liderem jest Towarzystwo im św. Brata Alberta, <https://www.bratalbert.org/projekt-housing-first-najpierw-mieszkanie.html>

24. R. Szarfenberg, A. Chłoń-Domińczak, A. Sowa-Kofta, I. Topińska, *Access to essential services for low-income people*. Poland, European Social Policy Network, European Commission 2020.

LITERATURA

R Bakalarczyk, R. (2020). *Wielowymiarowe ubóstwo osób z niepełnosprawnościami i ich bliskich*, WRZOS, http://www.wrzos.org.pl/download/Wielowymiarowe_ubostwo_osob_z_niepelnosprawnościami.pdf

Concluding observations on the initial report of Poland, The Committee on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD/C/POL/CO/1, 20018, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fPOL%2fCO%2f1&Lang=en

COVID-19 will raise inequality if past pandemics are a guide, <https://voxeu.org/article/covid-19-will-raise-inequality-if-past-pandemics-are-guide>

Diagnoza rynku pracy. Wyniki badania z 22 do 28 czerwca, GRAPE i in. <https://diagnoza.plus/bezrobocie-w-czerwcu-2020/>

Duffy, K. (2020). *Czym jest ubóstwo i jak z nim walczyć? Informator EAPN, Europejska Sieć Przeciw Ubóstwu*, <http://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2020/05/eapn-informator-ubostwo-pl.pdf> Kalinowski, S., W. Wyduba, (2020). *Moja sytuacja w okresie koronawirusa. Raport z badań, część I*, IRWiR PAN, Warszawa, <http://www.irwirpan.waw.pl/731/moja-sytuacja-w-okresie-koronawirusa-raport-z-badan-czesc-i-i-ii>

List EAPN Polska do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej http://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2020/03/eapn-pl_mrpips_26032020.pdf

List OZRSS do Ministra Funduszy I Rozwoju Regionalnego, <http://ozrss.pl/wp-content/uploads/2020/03/PISMO-DO-MINISTER-FUNDUSZY-20-MARCA-2020-ROKU-2.pdf>

Michoń, P. (2020). *Koronawirus a pomoc państwa – raport z badań*. Instytut Ekonomiczno-Społeczny, UEP: Poznań, <https://ue.poznan.pl/pl/universytet,c13/katedra-pracy-i-polityki-spolecznej,c1732/aktualnosci,c1733/koronawirus-a-pomoc-panstwa-wez-udzial-w-anonimowym,a93438.html>

Nastroje społeczne w pierwszej dekadzie lipca, Komunikat z badań, nr 93/2020, CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_093_20.PDF

Raport Alternatywny z realizacji Konwencji o prawach dziecka przygotowany przez polskie organizacje rządowe (w EAPN Polska) pod przewodnictwem UNICEF, 21 września 2020.

Skutki epidemii koronawirusa w życiu zawodowym i budżetach domowych, Komunikat z badań nr 56/2020, CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_056_20.PDF

Stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawie nierównego traktowania mieszkańców schronisk dla bezdomnych wysłane do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-gminy-nieprawidlowo-ustalaja-oplaty-schroniska-dla-osob-bezdomnych>

Szarfenberg, R., M. Kocejko, R. Bakalarczyk, *Społeczne uzupełnienie tarczy antykryzysowej*, Komitet Dialogu Społecznego KIG, Laboratorium Więzi, Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Open Eyes Economy Summit, 30 kwietnia 2020,

<https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/05/EKSPERTYZA-Społeczne-uzupelnienie-tarczy-antykryzysowej-1.pdf>

Szarfenberg, A. i R. (2020). *Wielowymiarowe ubóstwo senioralne*, WRZOS.

<http://wrzos.org.pl/download/Wielowymiarowe%20ubostwo%20senioralne.pdf>

Szarfenberg, R., A. Chłoń-Domińczak, A. Sowa-Kofta, I. Topińska (2020). *Access to essential services for low-income people. Poland, European Social Policy Network, European Commission*,

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22799&langId=en>

Tarcza antykryzysowa 3.0 a przedsiębiorstwa społeczne. Poradnik, Stowarzyszenie na rzecz Spółdzielni Socjalnych, OZRSS, 18 maja 2020,

<http://ozrss.pl/wp-content/uploads/2020/05/Tarcza-3.0-Poradnik-dla-PES-i-PS-20.05.2020.pdf>

The hidden dimensions of poverty. International participatory research, ATD Fourth World, University of Oxford, 2019,

https://www.atd-fourthworld.org/wp-content/uploads/sites/5/2019/05/Dim_Pauvr_eng_FINAL_July.pdf

Wilczek, J. (red.) (2017). *Programy mieszkaniowe w przeciwdziałaniu bezdomności – dobre praktyki i refleksja systemowa*. Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego 4 kwietnia 2001 r. sygn. akt K. 11/2000,

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010320386/T/D20010386TK.pdf>

O EAPN Polska

European Anti-Poverty Network (EAPN) jest największą europejską organizacją sieci krajowych oraz organizacji europejskich i międzynarodowych, które działają na rzecz walki z ubóstwem. Polski Komitet Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu (EAPN Polska) został powołany do życia w 2007 roku, zrzesza obecnie 31 organizacji ogólnopolskie i lokalne. EAPN Polska działa przy Wspólnocie Roboczej Związków Organizacji Socjalnych WRZOS.

Celem EAPN jest m.in. monitorowanie i recenzowanie aktywności państwa w sferze walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz współkształtowanie polityki społecznej w tym zakresie, na poziomie ogólnopolskim oraz europejskim. Więcej informacji o działalności EAPN i EAPN Polska.

POLSKI KOMITET EUROPEJSKIEJ SIECI PRZECIWDZIAŁANIA UBÓSTWU (EAPN POLSKA)

ul. Oleandrów 6,

00-629 Warszawa

www.eapn.org.pl

tel. (22) 826 52 46,

e-mail: eapn@wrzos.org,

kontakt dla mediów: media.eapn@wrzos.org.pl TT @EAPNPoland FB @EAPNPolska

ORGANIZACJE CZŁONKOWSKIE W POLSCE

Armia Zbawienia: www.armia-zbawienia.pl

Caritas Diecezji Kieleckiej: www.kielce.caritas.pl

Chrześcijańska Służba Charytatywna: www.bliskoserca.pl

Federacja Polskich Banków Żywności: www.bankizywnosci.pl

Fundacja Korczakowska: www.korczakowska.pl

Fundacja Pomocy Wzajemnej Barka: www.barka.org.pl

Habitat for Humanity Poland: www.habitat.pl

Instytut na rzecz Ekorozwoju: www.pine.org.pl

Kamiliańska Misja Pomocy Społecznej: www.misja.com.pl

Ogólnokrajowy Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych: www.ozrss.pl

Ogólnopolski Pracowniczy Związek Zawodowy Konfederacja Pracy:
www.konfederacjapraczy.org.pl

Ogólnopolski Związek Bezrobotnych

Sportowe Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społecznej „Barka”: www.siecbarka.pl

Stowarzyszenie Animacji Lokalnej ARKONA: www.perunica.pl

Stowarzyszenie „Arka Nadziei”: www.arkanadziei.pl

Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych EFFATA: www.affata.of.pl

Stowarzyszenie Integracyjne RAZEM:

Stowarzyszenie Interwencji Prawnej: www.interwencjaprawna.pl

Stowarzyszenie MONAR: www.monar.org

Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społecznej im. Św. Jadwigi Śląskiej

Stowarzyszenie Nadzieja:

Stowarzyszenie „Otwarte Drzwi”: www.otwartedrzwi.pl

Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom”: www.ludzieludziom.pl

Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży „Blisko dziecka”: www.bliskodziecka.pl

Stowarzyszenie Promowania Myślenia Obywatelskiego: www.stpmo.org

Stowarzyszenie Przyjaciół Międzynarodowego Ruchu ATD „Czwarty Świat” w Polsce: www.atd.org.pl

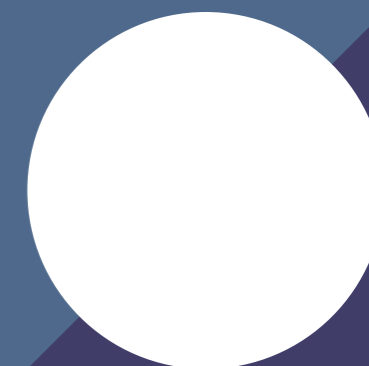
Stowarzyszenie Społeczników „ARIADNA”: www.ariadna.waw.pl

Stowarzyszenie Wspierania Rodzin

Stowarzyszenie Wydawnicze BARKI: www.siecbarka.pl

Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta: www.bratalbert.org.pl

Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych: www.wrzos.org.pl

WYDAWCA:

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014 - 2020